

VHZ VAN HOREN ZEGGEN

*Jubileumuitgave over verleden en heden
Inclusief DVD met 50 jaargangen VHZ*

8 PERSOONLIJKHEID

16 SAMENWERKING

Van Horen Zeggen bestaat 50 jaar. Tot 1978 verscheen het tijdschrift onder de naam *Het Gehoorgestoorde Kind* daarna als *Van Horen Zeggen*. Dit jubileumnummer gaat over het verleden en heden.

Aan de hand van thema's wordt een overzicht gegeven hoe kennis zich afgelopen vijf decennia heeft ontwikkeld. De thema's zijn: methodenstrijd, persoonlijkheid, doelgroepen, samenwerking en emancipatie.

4 METHODENSTRIJD

12 DOELGROEPEN

20 EMANCIPATIE

EN VERDER

PAGINA 24 EN 25
GESIGNALEERD

- De vroegste geschiedenis van het dovenonderwijs in Europa
- Boek: Bewogen communicatie
- Tentoonstelling: Kunstgebaren
- Promotie: De Mythe van Eenvoud
- Siméa congres over de kunst van lezen en schrijven
- Boek: Veelzeggend

PAGINA 26

50 JAARGANGEN OP DVD

Bij dit nummer van *Van Horen Zeggen* hoort een DVD met alle artikelen die afgelopen 50 jaar verschenen.

Op pagina 26 staat meer informatie over het gebruik van de DVD.

COLOFON

Van Horen Zeggen: 50 jaar

Het intypen van de deze drie eenvoudige woorden levert in de zoekmachine van Google niet de eerste plaats op voor ons tijdschrift, maar wel een hit op nummer vier en daarmee op de eerste pagina.

Voeg je aan de zoekopdracht de naam Siméa en FENAC toe, dan is de hit wel gemarkeerd op plaats nummer 1 en lees je onderstaande verwijzing:

1. Siméa.nl - [Van Horen Zeggen](#)

Van Horen Zeggen is een uitgave van de **FENAC** en **Siméa**. In dit blad worden actuele ontwikkelingen op de voet gevolgd. Wetenschappelijk onderzoek wordt ...

simea.nl/vhz

Van Horen Zeggen is 50 jaar geleden voor het eerst verschenen. De vereniging VEDON was de eigenaar met haar counterpart aan de andere zijde van het spectrum: VeBOSS. In 2002 fuseerden zij tot Siméa, samen met de FENAC de trotse bezitter van een gerespecteerd tijdschrift.

Op initiatief van de huidige hoofdredacteur leidden gesprekken met de FENAC in 2001 namelijk tot een gezamenlijke uitgave van VHZ. De expertise op het gebied van de audiologie en de diagnostiek moest het tijdschrift een duidelijke meerwaarde geven. Die doelstelling is anno 2009 nog niet in voldoende mate gerealiseerd. *Van Horen Zeggen* is nog vooral het blad vanuit het onderwijs, de zorg en de ambulante (onderwijskundige) dienstverlening. Een prachtig blad, dat zes keer per jaar verschijnt in een frisse, uitnodigende opmaak.

De artikelen zijn relevant voor de medewerkers die werkzaam zijn in ons gespecialiseerde veld van auditieve en communicatieve zorg en onderwijs. Ons tijdschrift wordt gerund door amateurs uit de praktijk, die zich, gelet op de bereikte kwaliteit, echt wel professional mogen noemen. Het noemen van één naam van het enthousiaste redactieteam zou niet passend zijn, want de hoofdredacteur en eindredacteur, Marjan Bruins en Frans Mollee, mogen echt niet onvermeld blijven als de nimmer aflatende inspirators van een voortreffelijk vakblad. Hulde voor zoveel passie en inzet.

Ons blad verdient eigenlijk een bredere verspreiding dan tot nog toe gerealiseerd wordt. Dat lijkt ons een ultiem doel voor een bijna koninklijke "*Van Horen Zeggen*". Als voorzitters zijn wij buitengewoon happy met het rijke bezit van zo'n prachtig tijdschrift. Chapeau!

Theo van Munnen, Stichting Siméa
Gerard de Cock, FENAC
Rob Boerman, Vereniging Siméa

TEN GELEIDE

Beste lezers,

Vijftig jaar kennisdelen in de sector. Daar zijn we trots op. Daarom ontvangt u hierbij een speciale jubileumuitgave mét DVD. Op die DVD staan alle artikelen uit die vijftig jaren. Tot uw beschikking, zodat u uw cliënt of leerling er nog beter mee van dienst kunt zijn. Daarom hebben we op 11 december de eerste exemplaren uitgereikt aan cliënten van ons: vertegenwoordigers van de belangenorganisaties van cliënten.

Vijftig jaar kennis is veel. Wij kunnen ons voorstellen dat u daar niet zomaar induikt. Wij bieden u echter een helpende hand. We hebben voor dit speciale nummer vijf thema's gekozen waarmee we u vanuit het verleden meenemen in het heden. Over ieder thema treft u een artikel aan. In dat artikel wordt een thema besproken en wordt er teruggekeken. Als u de verwijzingen naar de diverse artikelen op de DVD volgt, kunt u soms verrast worden door het verleden. De thema's zijn samengesteld door de redactie. De teksten zijn van Peter van Veen.

Veel collega's hebben in die vijftig jaar meegewerkt om die kennis ter beschikking te stellen. Ten eerste natuurlijk de auteurs. Vele namen zullen u nog steeds bekend voorkomen. Verder zijn er in die vijftig jaren steeds weer vrijwilligers bereid geweest om het tijdschrift samen te stellen. Vrijwilligers met een groot netwerk. Onze dank gaat uit naar al die auteurs en redacteuren. Zonder hun bijdrage in de loop van de jaren hadden we u nu niet vijftig jaar kennis kunnen tonen. Allereerst onder de titel 'Het gehoorgestoorde kind' en vanaf 1978 als 'Van Horen Zeggen'.

Nog steeds wordt de redactie gevormd door vrijwilligers, die waar mogelijk door hun werkgever deels gecompenseerd worden voor de vergadertijd. De opmaak en vormgeving is tegenwoordig echter in professionele handen. Daar hebben we het nu in vergelijking tot vroeger maar makkelijk mee.

De gekozen thema's in dit nummer zijn exemplarisch. Natuurlijk zijn er veel meer thema's en onderwerpen die u door de jaren heen kunnen leiden: diagnostiek, indicatiestelling, medische ontwikkelingen, taal etc. Welk onderwerp u kiest, is aan u. De DVD biedt de mogelijkheid om al deze onderwerpen zelf te verkennen. Een korte handleiding treft u aan op de DVD en op pagina 26 van dit nummer.

Namens alle huidige redactieleden,

Marjan Bruins, hoofdredacteur.

Methodenstrijd

Het is 1880. In Milaan houden wetenschappers, leerkrachten en anderen die betrokken zijn bij het dovenonderwijs een internationaal congres. Al eeuwen wordt er gediscussieerd of doven beter af zijn met gebaren of met liplezen en spreken. In de tweede helft van de 19e eeuw, wanneer er steeds meer dovenscholen komen, laait de discussie sterk op. In Milaan wordt de knoop doorgehakt. Met meerderheid van stemmen wint de orale methode. Gebaren zijn vanaf dan verboden in het onderwijs. De doven die het congres bijwoonden, konden niets aan dit besluit veranderen. Zij waren uitgesloten van stemming.

Er lag dan wel een kloek besluit, maar *Milaan 1880* bleef de gemoederen bezighouden. Zo ook in *Het Gehoorgestoorde Kind*. In de eerste nummers verschenen tal van artikelen over spreekonderwijs. Nieuwe wetenschappelijke inzichten verfijnden de orale methode en praktijkonderzoek hielp leerkrachten het onderwijs verder te professionaliseren. Autoriteit op dit gebied was de priester Toine van Uden. Hij begon in 1938 in St. Michielsgestel als

leerkracht en ontwikkelde zich internationaal tot een groot pleitbezorger van de orale methode. Afgelopen 50 jaar schreef hij tal van artikelen hierover in *Van Horen Zeggen*.

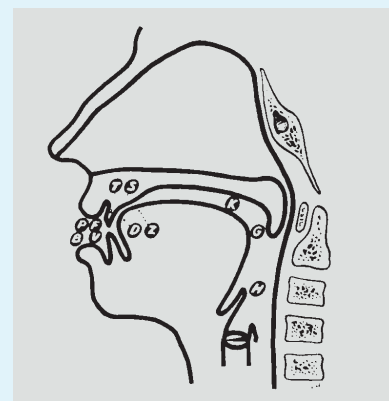
Vanaf de eerste nummers van *Het Gehoorgestoorde Kind* klinkt er echter ook twijfel door over de effectiviteit van deze methode. Heel voorzichtig weliswaar, maar ze zijn terug te vinden. Neem bijvoorbeeld 1962. Een prominent op dit gebied, Ben Tervoort, lijkt zichzelf tegen te spreken. In één jaargang beweert hij verschillende dingen. Dit valt echter te begrijpen in het licht van die tijd. Er stond veel op het spel. De beweringen kunnen dan ook gelezen worden als het begin van een heftige

1966. Ademhalings-oefeningen om het spreken te bevorderen

strijd. In 1962 schrijft deze latere hoogleraar Psycho- en Patholinguïstiek aan de Universiteit van Amsterdam: 'Ik wijs er hier nogmaals op, dat het gebruik van gebaren een ontwikkeling in de hand werkt van een afwijkend communicatiesysteem dat het normale taalsysteem ongunstig beïnvloedt.' (*Het Gehoorgestoorde Kind*, 1962, nr. 4) Dit ligt nog in lijn met de geest van Milaan. In hetzelfde nummer bespreekt N. Rog een artikel van Tervoort uit de *American Annals of the Deaf*. Rog schrijft dat de auteur gegrepen is

door 'visueel taalgebruik'. Er staat: 'Dit is wel geheel verschillend van onze emotionele ambivalente houding t.o.v. het gebarengebruik, dat immers voor ons en voor onze leerlingen tegelijkertijd als vriend en als

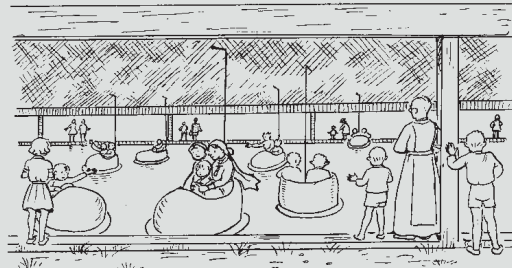
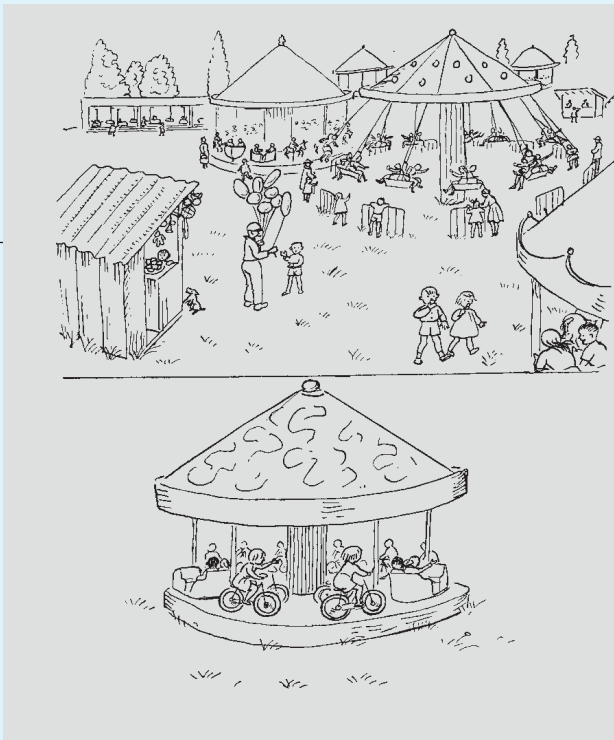

1964. Articulatieplaatsen

vijand fungeert: hoe zouden we de kleine dove kinderen voor ons kunnen winnen, ze kunnen leiden, ook in hun eerste taalgebruik, als we aanvankelijk in ons contact geen gebruik maakten van gebaren; hoe prettig is het niet, dat we bij onze oudere leerlingen het verstoorde lipleescontact kunnen herstellen met behulp van een enkel gebaar; maar hoe hardnekkig en verbeterd hebben wij dit gebarengebruik niet te bestrijden in ons werk vanwege de remmende en verwarrende invloed op het spreektaalgebruik van onze leerlingen. Zou het niet bevrijdend zijn als ook wij wat "zakelijker" tegenover het gebarengebruik konden staan, omdat we grenzen van vriendschap en vijandschap duidelijker onderkennen?' (*Het Gehoorgestoorde Kind*, 1962, nr. 4)

Doven aan het woord

In 1963 komen doven zelf aan het woord op het jaarcongres van de VEDON, een van de voorlopers van Siméa. Ze mogen vragen beantwoorden van leerkrachten. De dove mevrouw Hendriks zegt: 'De nadelen zijn: Wanneer de doven meer en vaker bij elkaar blijven, wordt het contact voor ze met de horenden moeilijker. Met het oog op de werkzaamheden bij de horenden moeten de doven er rekening mee houden. Dus vind ik dat de doven zich zoveel

1960. Taalles

wij zijn naar de kermis geweest

wij hebben allemaal in de draasmolen
geeten
Rosi en Glennie namen op 'n fietsje

de jongens Marjon, Gleddy, Annetje en Glennie
zijn in de autootjes geweest

Rosi niet
Petra niet
Gerrie niet

mogelijk moeten proberen aan te passen bij de horenden.' Op een andere vraag antwoordt ze: 'Het enige contact van de kleine dove kinderen is de gebarentaal; dus zonder gebaren bereiken de doven niets. Ik kan mij best voorstellen, dat de doven zonder gebaren achterlijk blijven. Om hogerop te komen geef mij dan veel liever de gebarentaal in plaats van achter te blijven. Wij gebruiken de natuurlijke gebaren, dus zonder vingeralfabet.'

Op hetzelfde congres zegt de dove Henk Buter: 'Ik geloof niet aan nadelige invloeden op het taalgebruik door veel omgang met doven als daarnaast veel met horenden gesproken wordt. Mijn hele leven heb ik veel contact met doven gehad en met hen spreek ik nog steeds een primitief "doofstommentaalje" met gebaren doorspekt, zelfs bij intelligente en ontwikkelde doven. Wat dat voor effect op mijn spreken met horenden heeft, kunt u nu zelf beoordelen.' (*Het Gehoorgestoorde Kind*, 1963, nr. 4)

In het voorjaar van 1969 houdt de dove Jaap Rodenburg

een pleidooi voor de spreekmethode. Het is dan inmiddels 40 jaar geleden dat hij begon op school. Hij zegt: 'Met de spraak in de mond komt een dove in het gehele land rond.' Rodenburg noemt drie redenen waarom hij spraak verkiest boven gebaren.

'Ten eerste: als wij, doven, zo normaal mogelijk spreken en goed kunnen liplezen, voelen wij ons als normale mensen, en dat bevordert het levensgeluk! Ten tweede: het spreken bevordert ook het contact met horenden, vaak is het spreken onze enige brug met de horenden en ook vice versa; met andere woorden, het spreken bevordert de integratie van doven in de horenden wereld, al blijft de volledige integratie altijd wel een vrome wens! Ten derde: wij mogen niet te veel naar Amerika en grote landen kijken, waar ook gebarenmethode en "combined method", dus half spreekmethode, half gebarenmethode, toegepast worden. Zoiets is in ons klein landje als Nederland, waar de bevolking en dus ook de doven numeriek klein zijn, niet altijd mogelijk.' (*Het Gehoorgestoorde Kind*, 1969, nr. 4)

Wat Jaap Rodenburg beweert ligt geheel in lijn met de visie van Van Uden. Tientallen jaren verschijnen er van hem artikelen over de spreekmethode in *Van Horen Zeggen*. Hij krijgt echter steeds meer verweer.

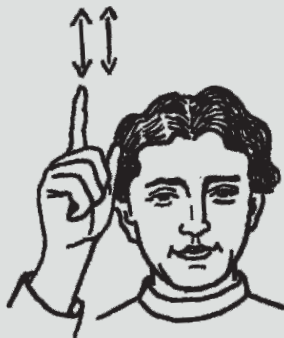
Totale Communicatie

In 1978 wordt op het VEDON-congres uitgebreid gediscussieerd over Totale Communicatie. Tervoor pleit er opnieuw voor gebaren. 'In elk land ter wereld maken doven onderling gebaren en zijn uitsluitend met elkaar sprekende doven in de minderheid. De vraag is of het ook voor Nederland niet langzamerhand een sociale noodzaak

1993. Spreekondewijs

Deze drama's en scènes groeiden uit
gebaren. Een voorbeeld uit de velen: het
volgende gebaar uit ons Instituut van enkele jaren geleden

betreffende de broeder verpleger. De oorsprong van dit gebaar was, dat er 25 jaar geleden een broeder verpleger op onze ziekenafdeling was met een stijve recht opstaande kulf. Deze werd toen opgevolgd door een andere met mooi golvend haar. Daerinstegenstaande werd het gebaar op hem overgebracht, waarbij de kinderen zich blijbaars niet meer bewust waren van de eigenlijke aanduiding hiervan. Dit gebaar bleef dus geheel geconventioneel te zijn in de esoterische taal van de kinderen. Dit gebaar bleef nog enkele jaren nadien gehandhaafd, ook gebruikt door kinderen, die de vroegere broeder verpleger niet meer hadden gekend. Nadat nu de slechterende kinderen ons Insti

wordt dat gebaren-maken niet langer als minderwaardig passief te tolereren maar het te unificeren en te verheffen tot een total communication systeem op het niveau van de Nederlandse taal, en te bezien hoe dat dan zou moeten zonder catastrofale invloed op het spreekonderwijs.' (*Van Horen Zeggen*, 1978, nr. 4)

Tervoort verwoordt hiermee de visie van een steeds grotere groep. Een reactie van zijn belangrijkste tegenspeler laat echter niet lang op zich wachten. Van Uden reageert: 'De slogan: "Gun de dove kinderen hun eigen gebaren", betekent in feite: gun hun de primitiviteit. Wij moeten alle dove kinderen, die daartoe in staat zijn, zuiver oraal opvoeden, door middel van het *orale gesprek* met alle warmte van ons hart, doordat wij naar hen luisteren, opvangen wat zij willen zeggen en wat ze voor hun uiting nodig hebben, en hun constant daarvoor de juiste, gesproken vormen aanbieden, én doordat wij in dit gesprek ook onze eigen bijdrage leveren. Dit zal die dove kinderen helpen, om op het hoogst mogelijke niveau te gaan functioneren, én – last

but not least – gehumaniseerd gelukkige mensen te worden.' Van Uden onderbouwt zijn visie met tal van onderzoeksresultaten. (*Van Horen Zeggen*, 1979, nr. 1)

De strijd laat verder op

In de jaren erna, tot ongeveer 1987, laat de methodenstrijd steeds verder op. In 1982 verschijnt het boek

2004

Wie niet horen kan moet maar zien waarin wetenschappers als Van der Lem, Van Bekkum, Tervoort en Schermer pleiten voor het gebruik van gebaren. De emoties lopen hoog op. Broesterhuizen vecht in *Van Horen Zeggen* een felle strijd uit met Schermer en na het VEDON-congres in 1982, waar de methodenstrijd hoog op de agenda staat, verzucht eindredacteur Smulders in zijn blad: 'Het was een bitter en ontmoedigend congres.'

In 1985 laat de discussie op tussen Van Uden en Knoors in *Van Horen Zeggen*. Aanleiding is het in dat jaar verschenen boek van Van Uden met de titel *Gebarentaal van doven. Een kritische evaluatie*. De discussie eindigt met Knoors die concludeert: 'Niets in Van Uden's repliek heeft mij van mening doen veranderen. Zijn boek blijft een mislukt hoofdstuk uit de psycholinguïstiek.' (*Van Horen Zeggen*, 1982, nr. 1-4)

In 1987 is er nog een keer discussie naar aanleiding van een artikel in het weekblad *Margriet*. Hierin staat een interview met Rita Bruning over haar dove zoon. Zij zegt blij te zijn met Totale Communicatie, maar constateert ook dat, ondanks de verbeteringen, het dovenonderwijs tekort schiet. (*Van Horen Zeggen*, 1987, nr. 2)

Nederlandse Gebarentaal

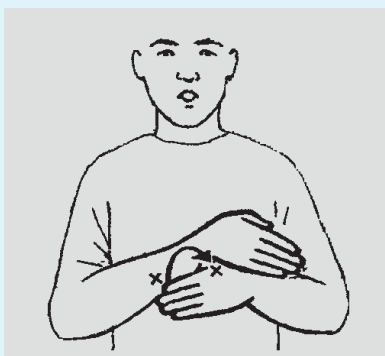
Na 1987 staat er nauwelijks meer iets over de methodenstrijd in *Van Horen Zeggen*. Na veel aandacht voor Totale Communicatie verschijnen er tal van artikelen over de Nederlandse Gebarentaal. Het belang hiervan staat in het blad niet ter discussie. Toch is de zorg niet helemaal weg. In 2006 verschijnt het boek *Grenzen aan genezen. Over*

WOLUWE. A.K.A.

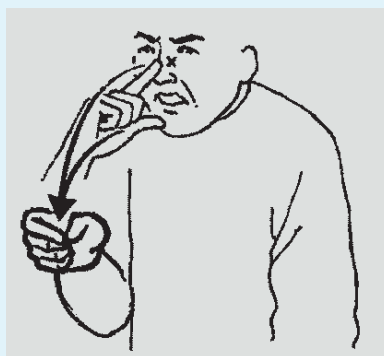
Handbeweging voor medeklinkers

Aan ieder rijtje fonemen beantwoordt maar één „kineem”. Met de voorgestelde handbeweging, ploffend of glijdend, één vinger of de hele hand zijn alle fonemen weer gedifferentieerd.

1972. Handbewegingen

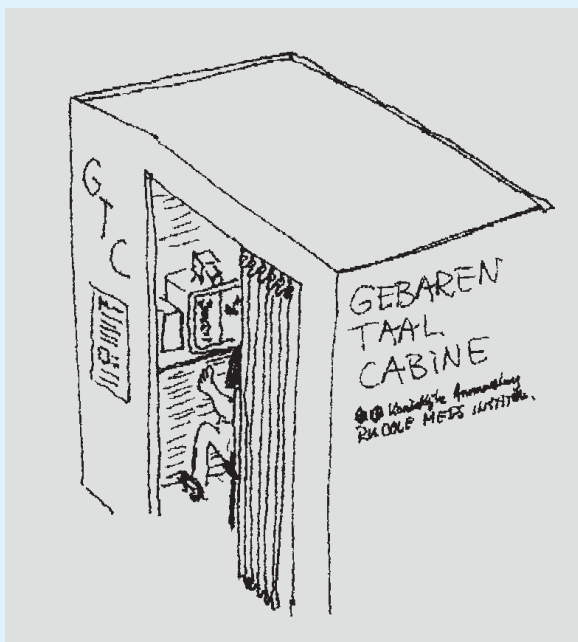

1995

wetenschap, technologie en de doofheid van een kind.

Hoogleraar Stuart Blume schrijft hierin over de gevolgen van CI. Hij en zijn vrouw besloten hun kinderen niet te laten implanteren. In *Van Horen Zeggen* zegt hij: 'Met CI heb ik geen problemen, maar ik ben bang dat geïmplanteerde kinderen buiten de dovengemeenschap komen te staan. Hun omgeving gaat ze namelijk anders behandelen. Waarom zou je ze nog gebarentaal leren? Je moet immers de CI optimaal benutten en veel gesproken taal aanbieden, hoor ik keer op keer. Veel ouders kiezen nu al voor het reguliere onderwijs of een school voor slechthorenden in plaats van een dovenschool. Daar ligt mijn vrees. Ik ben bang dat ze te weinig met andere doven in contact komen met verlies van eigen identiteit als gevolg.' (*Van Horen Zeggen*, 2006, nr. 6)

1998

En nu?

Jaap Rodenburg is inmiddels 86 jaar. Hij woont alweer dertien jaar in De Gelderhorst, een centrum voor oudere Doven. 'Ik vind het heerlijk om hier te wonen tussen mensen die elkaar begrijpen.' Zijn vrouw knikt bevestigend. Zijn gebaren worden heftig als hij terugblijkt op zijn toespraak van veertig jaar terug. 'Dat was een product van hersenspoeling', stelt hij beslist. 'Onderwijzers waren voor ons heiligen en tovenaars. Zij zouden ons weer normaal maken en daarvoor moesten wij leren spreken. Dacht je dat ik daar sprak! Het was hun mening. Leren spreken heeft mij niet geholpen te integreren met horenden. Nu ga ik bijvoorbeeld naar de kerk waar gebaren gebruikt worden. Vroeger zat ik er maar wat bij. Waar het over ging, wist ik echt niet.'

Rodenburg vertelt dat in 1977, tijdens een culturele uitwisseling tussen doven uit Nederland en Noorwegen, bij hem de ogen zijn opengegaan. 'Daar werden openlijk gebaren gebruikt. We begrepen elkaar en ook horenden gebruikten gebaren. Ik wist niet dat dit bestond. Daar werd naar doven geluisterd.' Rustig legt hij zijn handen neer en na een korte pauze gebaart hij heftig: 'Niets, maar dan ook niets, heeft die Van Uden ervan begrepen. Hij luisterde niet naar doven.'

De pijn die Rodenburg nog steeds voelt, lijkt Jascha Blume vreemd. Hij is de zoon van Stuart Blume en voor hem is

de Nederlandse Gebarentaal vanzelfsprekend. Toch maakt hij zich zorgen over de toekomst van 'zijn' taal. Hij vertelt: 'Ouders worden voorgelicht door mensen uit de medische wereld die ze vertellen dat de ontwikkelingen van CI zo ver zijn gekomen dat ze hun kinderen bijna net als gewone horende kinderen kunnen opvoeden. Ik heb daar weinig vertrouwen in. Ik heb het over het principe. Ik zie en hoor steeds meer dat spraakvaardigheid zoveel aandacht krijgt dat kinderen met CI zelfs niet willen gebaren. Hun ouders doen dan minder hun best

om gebarentaal te leren en hun kinderen te motiveren. Dit heeft zeker een grote invloed op andere klasgenoten. Ze willen dan ook CI nemen en/of Nederlandse Gebarentaal niet gebruiken. Het is mogelijk dat in de toekomst gebarentaal als minderwaardig wordt bekeken. Het wordt altijd positief bekeken wanneer iemand meerdere talen kan spreken of schrijven. Waar komt het idee vandaan om Nederlandse Gebarentaal niet te gebruiken? Het is juist een verrijking als je een extra taal beheerst. En het geeft je de mogelijkheid om echt gelijkwaardig te zijn in een groep van mensen die dezelfde taal gebruiken als jij. In de horende wereld blijven mensen met een CI toch altijd minder, niet helemaal volwaardig. Voor mij is en blijft Nederlandse

2006

'IN DE HORENDE WERELD BLIJVEN MENSEN MET EEN CI TOCH ALTIJD MINDER, NIET HELEMAAL VOLWAARDIG'

Gebarentaal een belangrijke basis die onmisbaar is om te overleven in de maatschappij. Anders zwem ik de hele tijd rond zonder land in zicht te hebben en dat kost erg veel energie. Het geeft mij heel veel zelfvertrouwen. Ik ben deel van een cultuur waar ik trots op kan zijn. Gebarentaal geeft mij een balans tussen beperking en cultuur. Laat de Nederlandse Gebarentaal niet uit de wereld verdwijnen. We moeten onze taal kunnen voortzetten zoals oudere doven het hebben voorgedaan! Dove ouderen hebben voor ons de weg vrijgemaakt. Wij moeten daar goed gebruik van maken om nieuwe wegen te kunnen banen.'

Persoonlijkheid

50 jaar *Van Horen Zeggen* levert aardig wat artikelen op over persoonlijkheidsontwikkeling en gedrag bij kinderen en jongeren met auditieve en/of communicatieve problemen. In de beginjaren van het blad ging het vooral om beschouwingen die nauwelijks gevoed werden door onderzoek. Vanaf ongeveer 1990 verschenen er regelmatig onderzoeksresultaten over dit onderwerp. Psychologen en orthopedagogen toonden de gevolgen aan van een stoornis op het gedrag en de eerste praktische programma's werden besproken in *Van Horen Zeggen*.

In *Het Gehoorgestoorde Kind* staat niet alleen het wel en wee van de kinderen centraal, maar ook van hun begeleiders. Leerkracht is in die tijd een 'roeping' met risico's. Opvallend is dat een van de eerste keren dat de termen persoonlijkheidsontwikkeling en gedrag vallen ze geen betrekking hebben op leerlingen, maar op leerkrachten. In 1963 staat in *Het Gehoorgestoorde Kind*: 'De persoonlijkheid van de leerkracht is door het onvolvoerbare leerproces voortdurend in gevaar. Hoe beschermt de leerkracht zich tegen dat gevaar?' De oplossing is niet eenvoudig. Auteur H. van Mierlo adviseert bijvoorbeeld een jaar kelner te worden of een 'hobby buiten het vak te nemen.'
Waarom loopt de persoonlijkheid van leerkrachten gevaar? Dat heeft alles te maken met de persoonlijkheid van dove leerlingen. Die is namelijk voor een belangrijk deel onbereikbaar. Dit hangt nauw samen met het effect van het taalaanbod en de opvoeding van de kinderen dat moeilijk meetbaar is, volgens Van Mierlo. 'Het realiteitsbesef t.a.v. het leerproces móét bij de leerkracht onvoldoende zijn. Men kan al werkend in de klas weten wat men doet, maar men kan *niet* weten wat men

1960. Volgens een van de auteurs van 'Het Gehoorgestoorde Kind' zijn dove kinderen moeilijk bereikbaar. Dit hangt, volgens hem, nauw samen met het effect van het taalaanbod en de opvoeding. Hij schrijft: 'Het realiteitsbesef t.a.v. het leerproces móét bij de leerkracht onvoldoende zijn. Men kan al werkend in de klas weten wat men doet, maar men kan niet weten wat men

nalaat.' Hoe hiermee om te gaan wordt door de schrijver als zeer lastig beoordeeld. 'Als men het dove kind denkt te benaderen, wordt men vroeg of laat ontgoocheld: men benadert de psychische en sociale molenstenen waartussen het kind fijngewreven wordt.' Het artikel eindigt in mineur met een oproep van Van Mierlo voor onderzoek, niet zozeer naar de persoonlijkheidsontwikkeling van dove leerlingen, maar die van hun kinderen. 'Mogen onze oud-leerlingen maatschappelijk geslaagd heten, als mensen vertonen zij een schrijnende invaliditeit. De manier waarop zij vader en moeder zijn bijvoorbeeld toont ons in vele gevallen een ellende, die ons met ontzetting vervult. Het zou wenselijk zijn een uitvoerig onderzoek in te stellen

1964

Stokdoof

en toch een rijbewijs!
en toch apothekersassistente!
en toch een officieel Ulo-diploma!
en toch een leidinggevende functie!
en toch analist!

naar de persoonlijkheidsontwikkeling van de kinderen van onze oud-leerlingen. Vandaaruit zou ons menigmaal een licht op gaan. Ook daarvoor is moed nodig en... geld.' (*Het Gehoorgestoorde Kind*, 1963, nr. 2)

Planmatig werken

Moed kan Tineke Wuite niet ontzegd worden. Op 15 maart 1990 hield ze op de VeBOSS-conferentie een inleiding over de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen met een communicatieve handicap. Ze werkte toen, net als nu, op de Burgemeester de Wildeschool in Schagen. Planmatig werken aan de sociaal-emotionele ontwikkeling was in die tijd allesbehalve vanzelfsprekend. In haar inleiding, afgedrukt in *Van Horen Zeggen*, verbaast ze zich hierover. Ze zegt: 'Echter, de communicatieve handicap impliceert óók een verstoord, *niet vanzelfsprekend* verloop van de sociaal-emotionele ontwikkeling, hetgeen eveneens een specifiek, aangepast handelingsaanbod vraagt.' En: 'Deze interactie is een voorwaarde tot ontwikkeling, maar wordt belemmerd door de communicatieve problematiek. Derhalve kan de sociaal-emotionele ontwikkeling niet vanzelfsprekend verlopen.' Ze pleit ervoor dit op te nemen in het schoolwerkplan. 'M.b.t. het 'algemeen pedagogisch klimaat' zal het opvoedkundig handelen bewust en planmatig aangepast dienen te zijn op basis van de belemmeringen in de interactie. Het *bewust en planmatig handelen* is

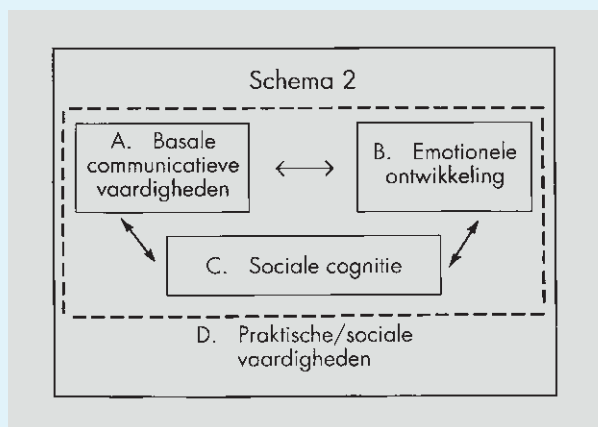
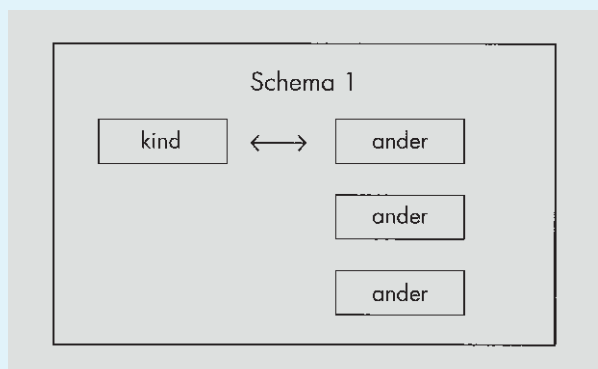

1999

'MOGEN ONZE OUD-LEERLINGEN MAATSCHAPPELIJK GESLAAGD HETEN, ALS MENSEN VERTONEN ZIJ EEN SCHRIJNENDE INVALIDITEIT'

gebaseerd op o.a. affectiviteit, responsiviteit, structurerend, sociaal-leren.'

Wuite was de eerste die in *Van Horen Zeggen* een concreet programma presenteerde hoe scholen hiermee kunnen omgaan. Ze legt dit uit aan de hand van twee schema's. (zie illustraties hiernaast).

1990. Planmatig werken aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen was in 1990 alles behalve vanzelfsprekend

'De twee besproken schema's staan op onze school centraal bij de planning van sociaal-emotionele doelen, die worden vastgelegd in een groepsplan. We maken daarbij keuzen. Deze keuzen komen voort ofwel vanuit het kindaspect ofwel vanuit het leerkrachtaspect ofwel vanuit beide. De keuzen worden gemaakt in overleg met de leerkracht en worden nooit opgelegd. De keuzen zijn afhankelijk van de mogelijkheden en/of onmogelijkheden van de leerkracht, en dus afhankelijk van zijn kennis en vaardigheden, waaronder persoonlijkheidsfactoren. Belangrijk uitgangspunt: de leerkracht móét zichzelf kunnen blijven.' (*Van Horen Zeggen*, 1990, nr. 3-4)

Bijna twintig jaar later werkt Tineke Wuite als kinder- en jeugdpsycholoog op de Burgemeester de Wildeschool. Ze kan vanwege haar leeftijd stoppen, maar is van plan te blijven werken tot 2011. Nog steeds is ze van mening dat de sociaal-emotionele ontwikkeling een speerpunt moet zijn van het beleid op cluster 2 scholen omdat er een directe relatie is tussen taal en gedrag. 'Immers een niet vanzelf-

1999. Veel kinderen met psychische of gedragsproblemen komen niet bij een hulpverlener terecht

‘ERNSTIGE EN CHRONISCHE TAALONTWIKKELINGS- PROBLEMEN GAAN VAAK GEPAARD MET ERNSTIGE GEDRAGSPROBLEMEN’

sprekende taalontwikkeling impliceert een verstoring in de functies van taal, die basaal zijn voor een effectieve communicatie. Deze taalfuncties die betrekking hebben op de sociaal-emotionele ontwikkeling, gedrag en sociale vaardigheden zijn onder andere voelen, durven, willen, reguleren van gedrag, interactie met de sociale omgeving en denken.’ Ze noemt bij dit laatste sociale cognitie en de theory of mind. De schema’s die in 1990 in *Van Horen Zeggen* bij het artikel stonden, zijn volgens haar nog steeds een ‘goede basis om uitgangspunten te formuleren voor een schoolbeleid en planmatig handelen.’

Tineke Wuite vervolgt: ‘Het gebruik en de effecten van de genoemde programma’s zijn in de loop der jaren op onze school uitgedoofd ten gevolge van onvoldoende continuïteit. Dit ging ook ten koste van de vaardigheden van leraren. Het gebruik van het *Pad* curriculum is bij ons te incidenteel. Daarnaast wordt *Rots en water* gebruikt. Beide programma’s hebben waardevolle elementen die we zouden willen inpassen in een nieuwe leerlijn of methode. Een methode die voldoet aan de eisen van deze tijd met

betrekking tot kerndoelen, een doorlopende ontwikkelingslijn en toepassing van SMART planmatig handelen. Ook wordt toenemende aandacht gevraagd voor de beleving van meer gedragsproblemen, grensoverschrijdend gedrag en aan de maatschappelijke ontwikkeling met betrekking tot het omgaan met media-informatie en goed burgerschap.’

Wuite vertelt dat de afgelopen twee jaar op de Burgemeester de Wildeschool ‘planmatig werken aan een veilig schoolklimaat weer volop aandacht krijgt. Er zijn studiedagen aan besteed om het team te informeren over uitgangspunten, meningen uit te wisselen en voor het trainen van omgaan met agressie. Voor een schoolbrede leerlijn is een nieuwe methode uitgezocht die dit jaar zal worden uitgeprobeerd.’

Onderzoek naar gedragsproblemen

Na 1990 werden gedragsproblemen een steeds belangrijker thema in het wetenschappelijk onderzoek. In 1991 publiceerde Theo van Eldik zijn eerste onderzoeksresultaten naar gedragsproblemen bij dove kinderen in *Van Horen Zeggen* (1991, nr. 1). Met behulp van de Child Behavior Checklist werden 41 dove jongens van 6 tot 11 jaar vergeleken met een groep horende leeftijdgenoten. ‘Naar voren kwam dat dove kinderen meer gedragsproblemen vertoonden. Zij bleken niet vaker “gedragsgestoord”. Als specifieke gedragsproblematiek kwam naar voren internaliserend gedrag. De dove kinderen met een andere dan Nederlandse achtergrond en (relatief) jonge dove kinderen hadden de meeste gedragsproblemen.’ Dit onderzoek breidde zich de jaren daarna sterk uit. Psychiater Tiejou van Gent publiceerde een aantal keer over dit onderwerp en Van Eldik beweerde in 2003 dat 31 procent van de dove en slechthorende jongeren met psychische of gedragsproblemen niet bij een hulpverlener terecht komt. (*Van Horen Zeggen*, 2003, nr. 4)

Als je de laatste jaargangen van *Van Horen Zeggen* doorbladerd, valt op dat veel onderzoek naar persoonlijkheidsontwikkeling gericht is op dove en slechthorende jongeren. In 2008 promoveert John van Daal op dit onderwerp. Binnen zijn promotieonderzoek naar de classificatie van taalspraakproblemen onderzocht hij ook de aard en ernst van de gedragsproblemen en schreef daar het volgende over: ‘Ernstige en chronische taalontwikkelingsproblemen gaan vaak gepaard met ernstige gedragsproblemen. Uit dit onderzoek blijkt dat 40% van een groep 5-jarige kinderen die in Nederland onderwijs voor kinderen met ernstige spraaktaalmoeilijkheden (ESM) volgen ernstige gedragsproblemen vertonen. De meest voorkomende problemen bij de onderzochte kinderen zijn: teruggetrokken gedrag, lichamelijke klachten, denkproblemen en agressief gedrag.’ Hij adviseert: ‘Het verdient aanbeveling om een gedragsscreenings-instrument op te nemen in diagnostische pro-

2007

tocollen. Gezien de schaal waarop de gedragsproblemen bij kinderen met taalproblemen reeds op jonge leeftijd voorkomen, dient een ruim scala aan specifieke therapieën gericht op behandeling van deze gedragsproblemen aangewend te worden. Voorbeelden van dergelijke therapieën zijn: sociale vaardigheidstrainingen, speltherapieën en bij oudere kinderen individuele psychotherapieën en groepstherapieën, oudercursussen en medicamenteuze interventies.' (*Van Horen Zeggen, 2008, nr. 1*)

In vergelijking met de jaren ervoor staan er het laatste decennium regelmatig artikelen in *Van Horen Zeggen* over de sociaal-emotionele ontwikkelingen van kinderen en jongeren. Hierbij is niet alleen aandacht voor onderzoeksresultaten, maar worden ook regelmatig praktische tips behandeld of complete programma's gepresenteerd en geëvalueerd.

Therapie

In 2003 start de Guyotschool voor SO in Haren met psychomotorische therapie (PMT) voor dove kinderen. Het gebruikelijke systeem van leerling-zorg bleek voor dove leerlingen met gedragsproblemen tekort te schieten. Er werd besloten een specifieke vorm van ondersteuning in te voeren. In 2005 schrijven Bianca Boomsma en Katja Sterkman over de resultaten in *Van Horen Zeggen*. Eerst leggen ze de lezers uit wat deze therapie inhoudt. 'In de PMT staan lichaamservaring en het handelen in bewegings-situaties centraal. Het bewegen wordt gezien als expressiemogelijkheid van gevoelens, gedachten en ervaringen. De PMT gaat er van uit dat problemen op psychosociaal of psychiatrisch gebied zichtbaar zijn in het bewegen. De psychomotorisch therapeut (PMT-er) kijkt naar de belevings- en emotionele aspecten van het bewegen en hoe iemand daarbij met materiaal en zichzelf omgaat.' De auteurs zijn enthousiast over de resultaten. Ze schrijven: 'De ervaringen van de kinderen, hun ouders en betrokkenen van de school zijn positief. PMT blijkt een vorm van therapeutische begeleiding die heel goed past bij dove kinderen met sociaal-emotionele ontwikkelingsproblematiek.' Ze merken erbij op dat deze vorm van therapie niet alleen geschikt is voor dove kinderen, maar breder toepasbaar zou zijn

PERSOONLIJKHEID

binnen cluster 2. (*Van Horen Zeggen, 2005, nr. 6*)

Beide auteurs werken niet meer bij de Guyotschool. Bianca Boomsma is in dienst van Lentis waar zij medewerker is van het Team GGz voor Doven en Slechthorenden. Een dagdeel in de week geeft ze psychomotorische therapie op de Guyotscholen voor SO en VSO en een dagdeel per week op de Tine Marcusschool (school voor SH-kinderen en kinderen met

ESM). Ze is nog steeds enthousiast over de resultaten van de therapie. 'Het sluit goed aan bij de doelgroep. Deze kinderen zijn verbaal minder sterk, maar juist visueel ingesteld. Het doen wordt gebruikt als ingang en niet het praten.' Omdat deze vorm van therapie niet (meer) vergoed wordt, aanzelen scholen om het in het reguliere zorgaanbod op

2008

te nemen. 'Bij de Guyotschool was dat ook het geval. Ik ben toen naar de GGz gestapt en heb de therapie daar aangeboden. Ouders kunnen de therapie nu bij de GGz aanvragen en ik behandel op locatie. Nadeel is wel dat de lijntjes met leerkrachten en de orthopedagoog op school langer zijn.' Boomsma ziet echter ook voordelen. 'Binnen de GGz is samenwerking en overleg met andere disciplines mogelijk. Evenals het bieden van gerichte ondersteuning aan ouders. De GGz werkt veel met psychomotorische therapie. Het is nu eenvoudiger om je kennis en vaardigheden op peil te houden. Ik ben lid van een landelijk intervisiegroepje PMT'ers die allemaal werkzaam zijn in de Dovenhulpverlening. Hierin zit ook een dove collega die momenteel wordt opgeleid als PMT'er. Wij kunnen veel van elkaar leren.'

Doelgroepen

Doofstommen, slechthorenden en spraakgebrekkige kinderen. Het lijken afgebakende groepen die we in de beginjaren in de kolommen van *Het Gehoorgestoorde Kind* tegenkomen. In de laatste jaargangen van *Van Horen Zeggen* bevolken naast deze kinderen ook bijvoorbeeld autisten, meervoudig gehandicapten, anderstaligen en kinderen met een cochleair implantaat de pagina's. Er lijkt een verschuiving van doelgroepen te zijn ontstaan. Maar klopt dit beeld?

Lange tijd werden de jaarverslagen van de Vereniging ter Bevordering van het Doofstommenonderwijs in Nederland en de Vereniging ter Bevordering van het Onderwijs aan Slechthorende en Spraakgebrekkige Kinderen in Nederland afgedrukt in het ledenblad. Deze verslagen leren dat de besturen zich ervan bewust waren dat de naamgeving van hun vereniging de lading niet helemaal dekte.

1966. Spreekles voor de spiegel met gebruik van speechamplifier. De leerling ziet en hoort (eventueel voelt) de leraar spreken

Zo is te lezen in het jaarverslag van 1960 van een van de verenigingen 'dat onder andere het probleem "Het dubbelgestoorde kind" zou worden behandeld. Dit zou in de vorm van een Forum geschieden, waarbij zoveel mogelijk facetten belicht konden worden door verschillende deskundigen.' (*Het Gehoorgestoorde Kind*, 1962, nr. 1) In het verslag uit hetzelfde jaar van de Vereniging ter Bevordering van het Doofstommenonderwijs in Nederland constateert het bestuur ook dat de doelgroep verschuift. Met instemming wordt Amerikaans onderzoek aangehaald waaruit blijkt dat 'ervaren doofstommenleraren zich voortdurend verwonderen over het verschil tussen het dove kind, dat zij vroeger gewoon waren onderwijs te geven en velen van hen, die nu in de scholen komen.' De lijst symptomen die dan volgt is de moeite waard om vijftig jaar later

nog eens door te nemen. Wat zegt dit over de doelgroepen van toen en nu? En wat over bijvoorbeeld de huidige diagnostiek?

1. Slecht geheugen.
2. Abnormale moeilijkheden met de taal.
3. Het kind kan niet vlug reageren op veranderingen en heeft een neiging tot perseveratie.
4. Het I.Q. van het kind of zijn schijnbare intelligentie gaat ver uit boven zijn prestaties op school.
5. Het kind kan heel slecht abstract denken.
6. Het is gauw afgeleid, er is maar een korte duur van de aandacht.
7. Het kan moeilijk schrijven en tekenen.
8. Er is te grote aandacht voor details.
9. Afwijkingen in het waarnemen. Verwarring bv. van b en d ; omzetting van woorden (kam en mak) ; moeilijkheden bij het spraakgebruik of bij de communicatie met gebaren en vingeralphabets.
10. Weinig controle over impulsen bv. uitbarstingen van woede, roekeloosheid ; moeilijk tot discipline te brengen.
11. Emotionele oppervlakkigheid. Ontwikkelt geen normale emotionele band met anderen. Is onverschillig voor relatie met anderen, zelfs met ouders.
12. Onstabiele emotionaliteit. Goede en slechte dagen. Lacht en huult zonder schijnbare reden.
13. Egocentriciteit. Het kind denkt alleen aan zichzelf en aan zijn eigen verlangens.
14. Koppigheid.
15. Prikkelbaarheid. Het kind kan door kleinigheden bv. plagerijen tot hoge graad van emotionaliteit geprikkeld worden.
16. Hyperactief. Het kind is voortdurend in beweging en schijnt nooit moe te worden.
17. Slapeloosheid. Het wordt vroeg wakker, of wil daags slapen en ligt 's nachts wakker.
18. Slechte coördinatie. Onhandigheid, stotende bewegingen, slecht evenwicht, vreemde gang en algeheel gemis van vermogen in lichamelijke activiteit (dit sluit alle spastische kinderen in).

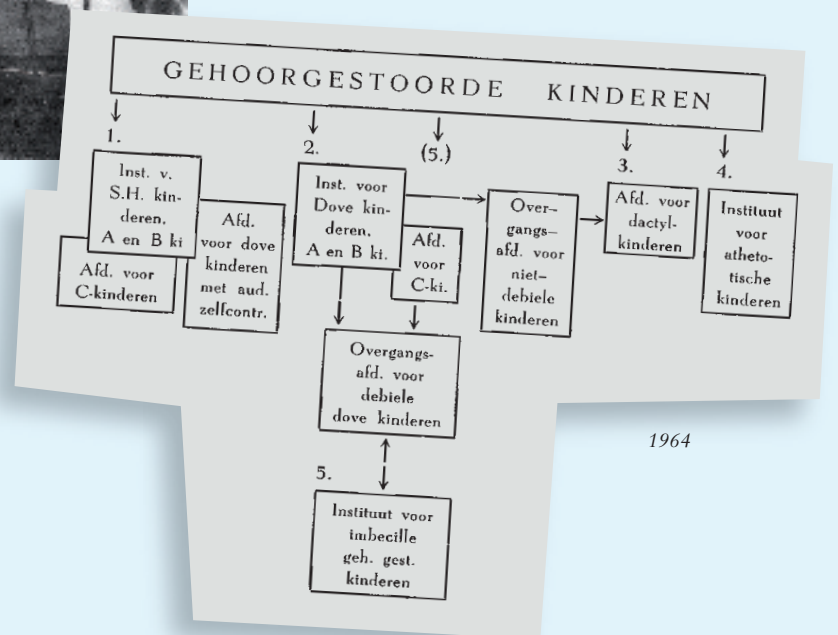

1987

19. Slecht gezicht, zoiets als retinitus pigmentosa, nystagmus.
20. Abnormaal gedrag. Bewegingen, zoals heen en weer schommelen, bonzen met het hoofd of het rollen met de ogen.' (*Het Gehoorgestoorde Kind 1962, nr. 1*)

Dezelfde vraag

Een kleine vijftig jaar later loopt de huidige voorzitter van vereniging Siméa, Rob Boerman, het lijstje van zijn bestuurlijke voorlopers nog eens langs. 'Net als toen stellen we onszelf de vraag voor welke doelgroepen wij werken. Dezelfde vraag, maar vanuit een verschillend perspectief en, niet verrassend, met verschillende antwoorden.' Boerman verklaart de vraag die de vereniging zich 50 jaar geleden stelde als volgt: Het ging niet om alle kinderen, het betrof de kinderen die al een medische diagnose hadden: doofstommen, slechthorenden en spraakgebrekkige kinderen. Binnen deze groepen was sprake van interne differentiatie ten gevolge van een beter kijken naar kinderen en een daarmee gepaard gaande verbeterde diagnostiek. De vraag was: wat kunnen we beter doen voor deze kinderen? Hoe kunnen we hen in hun ontwikkeling beter helpen? Het beter kijken, de verbeterde diagnostiek leverde een andere classificatie op en daarmee veranderingen in behandeling en onderwijs.' Hij vervolgt: 'Het is nu anders.' En daarbij signaleert hij twee bewegingen. 'Enerzijds staan we aan het einde van een periode waarin we onszelf steeds weer de vraag stelden: welke leerlingen zijn ook gebaat bij ons

1964

'STOTTERAARS ZIJN DEERNISWEKKEND IN HUN ERNSTIG LIJDEN'

onderwijs, bij onze specifieke aanpak. Deze vraag stelden we onszelf vanaf circa 1975. Op deze wijze heeft de vereniging door de jaren heen zich belangrijke nieuwe doelgroepen toegeëigend. Van niet sprekende jonge kleuters via 'kernautisten' tot alle leerlingen met PDD-NOS. Van 'dubbelgestoorde doven' via meervoudig gehandicapten tot leerlingen met een verstandelijke beperking en een spraaktaalprobleem. Het toevoegen van nieuwe doelgroepen kwam in deze jaren voort uit een volumebehoefte ten gevolge van de financieringsystematiek. Meer leerlingen betekende meer geld en dus meer huisvesting, meer medewerkers, meer ontwikkeling, meer onderzoek en meer differentiatie. Het kwam voort uit het zogenaamde meerdenken. Anderzijds kwam het voort vanuit de diepe overtuiging dat onze bijzondere onderwijsaanpak, oorspronkelijk gebaseerd op het onderwijs aan dove kinderen, ook leidt tot bijzondere resultaten bij leerlingen met speciale onderwijsbehoeften die niet direct het gevolg zijn van een auditieve beperking of een spraakgebrek. Dit is het zogenaamde beter-denken.'

Als tweede beweging signaleert Boerman 'dat het niet meer exclusief scholen zijn die zich de vraag stellen of ze het goede doen voor leerlingen en daarbij leerlingen indelen in doelgroepen. Ook een aantal ouders stelt zich de vraag waar hun kind het beste onderwijs kan krijgen dat aansluit bij de specifieke onderwijsbehoeftes. En daarbij

1963. *Praktijkonderwijs*

kan dus ook sprake zijn van een doelgroepverschuiving, al is deze gehinderd door de slagboomdiagnostiek die ervoor zorgt dat nog steeds de diagnose centraal staat en niet de specifieke onderwijsbehoeften van de leerling. De nieuwe doelgroep die zich heeft aangediend de afgelopen jaren zijn de ouders, die zichzelf een beeld vormen wat goed is voor hun kind en met dat beeld scholen bevragen. Zij verwachten overleg van ons, het zogenaamde dialoog-denken.'

Brandend probleem

Al deze manieren van denken stonden in de zestiger jaren van de vorige eeuw nog niet op de agenda. De 'nieuwe' doelgroepen stelden de scholen en instituten toen vooral voor ingewikkelde vraagstukken. De toenmalige directeur van Effatha, J.L. van der Have, vraagt zich in 1966 af waar

de 'dubbelgestoorde' doven al die tijd waren. Werden ze verborgen gehouden? Of is de medische verzorging beter waardoor ze in leven blijven? Ook worstelt hij met de naam van deze groep. Hij schrijft: 'Deze groep leerlingen is altijd in de doveninstituten aanwezig geweest en moet onderscheiden worden van die leerlingen, die waarschijnlijk min of meer uit nood als leerling werden ingeschreven en werden aangeduid als psychisch doven, hoorstommen en ook vernam ik wel de geheimzinnige naam "oneigenlijke doofstommen"'. Verder pleit hij voor wat we nu observatiegroepen noemen en is hij voorstander van behandelgroepen voor meervoudig gehandicapten. 'Voor wie behandeling in een speciale inrichting voor dub-

belgestoorde doven te verkiezen is boven het verblijf in een inrichting met horende kinderen (bijv. een zwakzinnigen-inrichting).' (*Het Gehoorgestoorde Kind*, 1966, nr. 3)

De vragen die Van der Have opwerpt worden door kinderpsychiater E. Hoejenbos verder uitgewerkt in een lezing die hij hield op de 11e Dag der Akoepedie. Zijn inleiding is afgedrukt in *Het Gehoorgestoorde Kind*. Hij constateert dat er onder zwakzinnigen, die hij onderverdeelt in debielen, imbecielen en idioten, veel auditieve problemen voorkomen. Audiometreeren van deze groep is lastig en het aantal gedragsproblemen is groot. (*Het Gehoorgestoorde Kind* 1971, nr. 4-5)

In 1972 wordt de Stichting Weerklank opgericht omdat 'er al jaren een dringende vraag bestaat uit het "veld" naar een voorziening voor gehoorgestoorde, geretardeerde kinderen met veelal nog andere handicaps hiernaast'. Het duurt echter nog tot 1979 voordat deze voorziening in Amsterdam haar deuren opent. (*Van Horen Zeggen*, 1979, nr. 2)

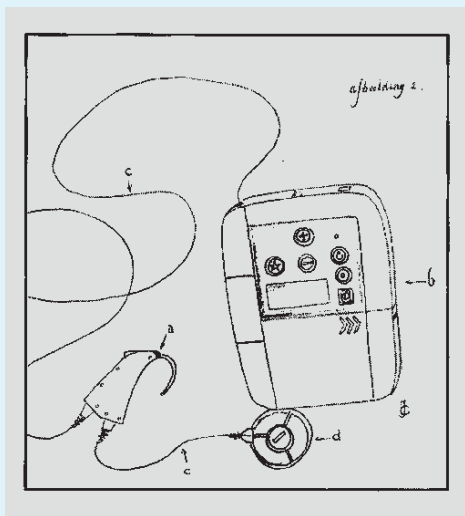
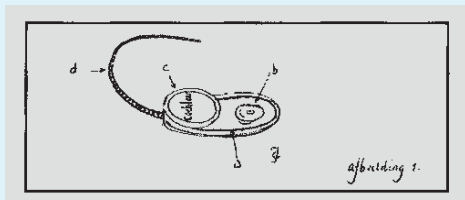
Hiermee blijken onderwijs en zorg aan meervoudig gehandicapten nog niet voldoende geregeld te zijn. In de kolommen van *Van Horen Zeggen* komt deze doelgroep regelmatig terug. In 1997 maakt het blad melding van de FODOK-publicatie *Wij durven niet dood te gaan*. In dit boek vertellen ouders dat ze hun dove kind met een verstandelijke handicap niet met vertrouwen kunnen overlaten aan hulpverleningsinstellingen. (*Van Horen Zeggen*, 1997, nr. 2) Na 2000 verschijnen er zelden meer artikelen over meervoudig gehandicapten.

Stotteraars, autisten en kinderen met CI

Over doven, slechthorenden en kinderen met ernstige spraaktaalmoelijkheden is veel te lezen in 50 jaar *Van Horen Zeggen*. Doofstommen worden doven, gehoorgestoorde slechthorenden en spraakgestoorde ESM'ers, maar er is constant aandacht voor ze. Bij andere doelgroepen lijkt dit anders. De laatste decennia is er bijvoorbeeld niets meer te lezen over stotteraars. Een kleine vijftig jaar terug was dat anders. Volgens J.H.C. Verschoor zijn 'ze vaak deerniswekkend in hun ernstig lijden'. Hij vraagt zich dan ook af of 'we in de toekomst rekening moeten houden met de mogelijkheid tot opname in klasverband van ernstige stotteraars in de afdeling spraakgebrekkigen van de scholen voor slechthorende en spraakgebrekkige kinderen?' (*Het Gehoorgestoorde Kind*, 1963, nr. 5)

De laatste twee decennia is er volop ruimte in het blad voor kinderen met een autistische stoornis. Daarvoor ook, maar toen vaak zonder dat ze dit etiket kregen. Terugkerende vraag is wat cluster 2 voor deze groep kan betekenen. In 2003 schrijft hoogleraar Orthopedagogiek I.A. van Berckelaer-Onnes hierover: 'Cluster 2 scholen zijn gespecialiseerd in ondersteunende communicatie. Ze hebben al jaren ervaring in het gebruik van visuele cues en zijn bij uitstek geschikt om leerlingen met ASS te onderwijzen. Dit geldt echter niet voor alle leerlingen met ASS. De reeds aangegeven verscheidenheid van beelden vraagt om een selectief beleid wat de schoolkeuze betreft.' (*Van Horen Zeggen*, 2004, nr. 3)

Veel aandacht is er de laatste jaren ook voor kinderen met een Cochleair Implantsaat (CI). In 1974 verscheen hierover een eerste bericht in *Het Gehoorgestoorde Kind*. Het is een vertaald bericht uit *Newsweek* getiteld *Het elektrische oor* en behandelt het dilemma. 'Sommige onderzoekers echter zijn van oordeel, dat momenteel implantatie in het menselijk slakkenhuis af te wijzen is, omdat deze nog te zeer in een experimentele fase verkeert en mogelijk zeer ernstige

1997. Illustratie
Cochleair Implantsaat

2001. Jongen met Cochleair Implantaat

gevolgen zou kunnen hebben.' (*Het Gehoorgestoorde Kind*, 1974, nr. 1)

Dilemma's

Er volgen meer artikelen over CI. De laatste jaren vooral over onderwijsvormen voor deze doelgroep. Kinderen met een CI plaatsen namelijk het onderwijs voor verschillende dilemma's. 'Door de snelle ontwikkeling van de CI is de variëteit in leerlingen enorm toegenomen.' Dit leert navraag bij Harriët de Vries. Zij is trajectbegeleider bij Signis in Amsterdam. Ze licht toe: 'We hebben nu inmiddels 85 leerlingen met een CI in de school. Dit vergt een behoorlijke aanpassing van het onderwijs. Wij waren een tweetalige school. Alle leerlingen kregen les in gebarentaal en in het Nederlands. In de jongste groepen werd voornamelijk NGT gebruikt met een klein deel Nederlands en hoe ouder de leerling werd hoe meer Nederlands er werd gebruikt en hoe minder NGT. We kijken nu naar welke taal een kind nodig heeft en de leerlingen worden ingedeeld op "taalmodus", het zogenaamde drie-stromenmodel. Een kind dat taal kan verwerven via zijn CI en wiens eerste taal het Nederlands is, zal de lesstof voornamelijk in het Nederlands, eventueel ondersteund met gebaren, aangeboden krijgen. Een kind dat via de CI het Nederlands niet kan verwerven en wiens eerste taal de NGT is, zal de stof voornamelijk in NGT aangeboden krijgen.'

Harriët de Vries constateert dat een andere "nieuwe" doelgroep nogal wat gevolgen heeft voor cluster 2. Er zijn steeds minder enkelvoudig dove kinderen. De leef-leerafdeling van Signis, waarin meervoudig gehandicapte dove en slechthorende leerlingen zitten, is de afgelopen jaren explosief gegroeid. 'Voor wat betreft de leerlingen met meervoudige handicaps is het duidelijk dat het onderwijs verandert: er worden veel kleinere groepen gevormd, er is een samenwerking met AWBZ-zorg en gebouwen moeten aangepast worden in verband met lichamelijke handicaps. Het team is eigenlijk nog meer multidisciplinair geworden.'

Leerkracht is duizendpoot

Elly van Nus werkt vanaf 1972 op de Van Gilseschool in Haarlem, eerst als logopedist en akoupedist in de kleuterafdeling voor slechthorenden en de laatste vijf jaar als adjunct-directeur. Ze was ongeveer 25 jaar lid van de Commissie van Onderzoek. Nu is ze voorzitter van de Commissie van Begeleiding. Ook zij ziet dat de leerlingen op haar school veranderd zijn. 'Het aantal slechthorenden is fors afgenomen. We hebben nu nog 33 slechthorenden,

DOELGROEPEN

geclusterd in vier groepen, aangevuld met ESM-kinderen die passen bij deze groep. Veel slechthorende kinderen die vroeger bij ons op school zaten, bezoeken nu het basisonderwijs, met redelijk succes. De NSDSK heeft in de school een peuterspeelzaal en geeft speciale voorschoolse zorg. Ook hebben we op dit moment zes kinderen met een CI. Het gaat om kinderen die doof geboren zijn, maar met hun CI als slechthorend functioneren. Inmiddels bezoeken drie kinderen met een CI, na een verblijf van drie jaar bij ons op school, voltijds het basisonderwijs. Voor kinderen met een CI kan de school veel betekenen: kleine groep met assistent, Nederlands met Gebaren, veel logopedie, ringleiding en een programma gericht op aansluiting in het basisonderwijs.

De afdeling kinderen met spraaktaalmoeilijkheden heeft een stormachtige groei doorgemaakt. We hebben nu veertien groepen. Ook hebben we de laatste vijftien jaar kinderen met autisme en PDD-NOS op onze school gekregen. Het gaat om 35 procent. Deze groep sluit goed aan bij de groep kinderen die we al hadden: kinderen met productieve en receptieve spraaktaalproblemen. De laatste jaren neemt de groep met comorbiditeit toe: andere problemen dan uitsluitend communicatieproblemen spelen ook een rol, zoals ADHD, syndromen, ernstige leerproblemen, hechtingsproblematiek en natuurlijk de gedragsproblemen. De indicatiecriteria voor ons onderwijs zijn aangepast, hetgeen betekent dat ook lager functionerenden op school een passend aanbod moeten krijgen. Dit vraagt om aanpassingen en scholing.'

Elly van Nus legt uit dat door de uitstroom van de beste leerlingen naar het basisonderwijs er verhoudingsgewijs meer leerlingen met complexe problematiek de school bezoeken. 'Het is daarom belangrijk dat leerkrachten goed toegerust worden om hun werk te kunnen doen. Dit kan door het aanbieden van scholing en voldoende middelen, zoals methoden, protocollen, een heldere zorgstructuur, multidisciplinair overleg, en een goed werkend leerlingvolgsysteem, een adequaat computernetwerk en een directie met visie.'

Alle ontwikkelingen vragen volgens Elly van Nus veel van leerkrachten. 'Leerkrachten moeten analytisch kunnen denken, inhoudelijk overzichtelijke stappen kunnen nemen en evalueren, zeer gestructureerd werken, uiterst consequent zijn, samen kunnen werken met mensen van veel verschillende disciplines, reflecteren op hun handelen en enthousiast en communicatief zijn. Ze eindigt: 'Een goede leerkracht in het speciaal onderwijs is een duizendpoot.'

2006. De keuken van Weerklank

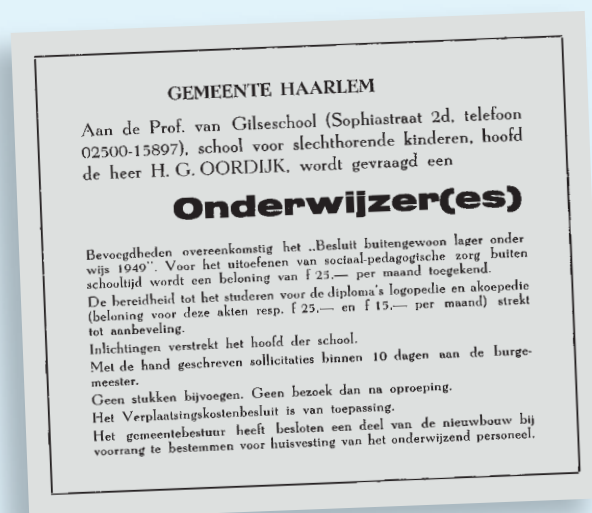
Samenwerking

'Wij hebben elkaar nodig om problemen op te sporen'. 'Er moet afstemming zijn tussen zorgprofessionals'. Deze uitspraken zijn van T. van Gent. Hij doet ze in 2008 in een themakatern van *Van Horen Zeggen* over samenwerking tussen onderwijs en zorg. De kinder- en jeugdpsychiater is niet de enige die hiertoe oproept in het blad. Velen gingen hem voor. Waarom wordt deze roep na vijftig jaar nog steeds gehoord? Zijn we het hierover dan niet met elkaar eens? Of verandert er zoveel in de samenleving en de sector dat er constant gezocht moet worden naar nieuwe samenwerkingsvormen?

Sommige problemen lijken van alle tijden. Een ervan is de samenwerking tussen professionals. In 1962 schreef hoogle-
raar W.E. Vliegthart een artikel over de psycholoog in het toelatingsteam. Volgens hem noodzakelijk omdat ouders anders van het kastje naar de muur worden gestuurd. Hij schrijft: 'Het is een groot pedagogisch belang dat omtrent de aard van de handicap van een gestoord kind snel duidelijkheid ontstaat. In de eerste plaats voor de ouders van dit kind. Onzekerheid omtrent de juiste aard van de afwijking

leidt gemakkelij-
k tot wat wij zouden kunnen noemen "zwer-
vende ouders"; ouders, die van de ene specialist naar de andere gaan en steeds weer zoeken naar een andere, duidelijkere uitspraak.' Om deze problemen voor te zijn, adviseert hij een psycholoog te betrekken bij het toelatingsteam. Waarschijnlijk begeeft hij zich hiermee op glad ijs want

1967. *Rendement van beroepsopleidingen*
Instituut voor Doven
in St. Michielsgestel

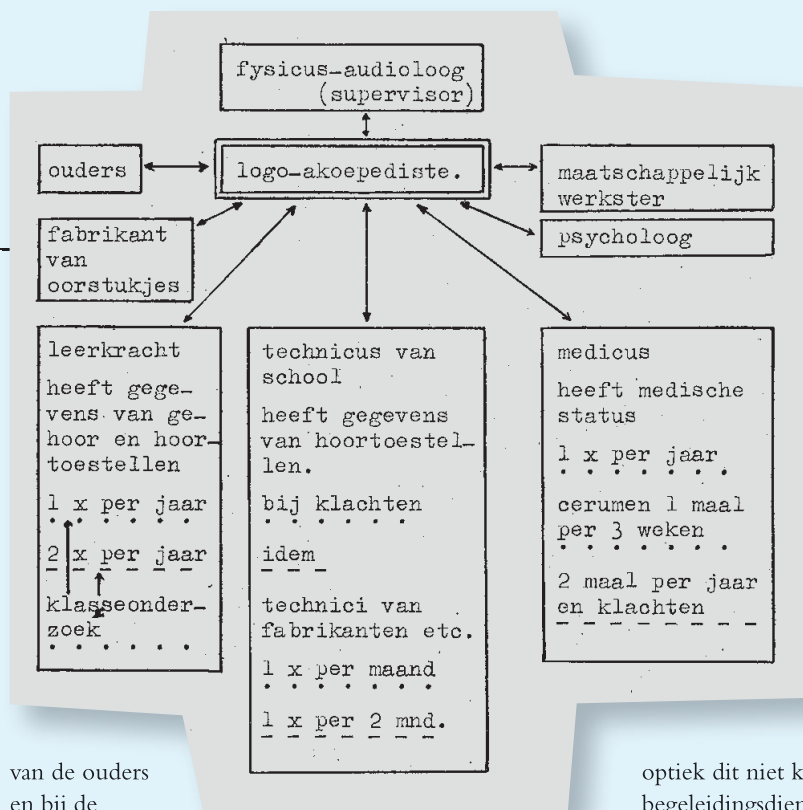
1963. Vacature Prof. Van Gilseschool

aan het eind van zijn betoog nuanceert hij zijn pleidooi. 'Natuurlijk is zijn functie niet meer dan een hulpfunctie. Uw dagelijkse werk aan de taalopbouw is het meest essentiële; maar ik hoop U niettemin overtuigd te hebben, dat van zijn zijde een klein steentje kan worden bijgedragen voor een goede gang van zaken.' (*Het Gehoorgestoorde Kind*, 1962, nr. 4)

Hometraining

In 1966 publiceert mw.Y. Kruis een artikel over hometraining. Deze vorm van 'voorzorg' richtte zich op de thuis-situatie en kwam voort uit de audiologische centra, doven-instituten en het maatschappelijk werk voor doven. De auteur benadrukt het belang van een goede samenwerking met de ouders. Ze schrijft: 'Natuurlijk worden de eigen ideeën en vondsten van de ouders van harte gestimuleerd. Een door moeder zelf, met enthousiasme en vindingrijkheid samengesteld "plaatjesschrift" is principieel van meer waarde dan een boek vol verantwoorde plaatjes, verstrekt door de hometrainingsdienst. Die zelf-bedachte activiteiten sluiten immers als vanzelf aan bij de eigen persoonlijkheid

Afgeleverd als	Beroep thans	% in vak gebleven	
schoenmaker 19	schoenhersteller	8	
	zelfst. ondernemer	3	
	orthopedisch schoenmaker	2	
	onderwerkmaker (industrieel)	1	
	magazijnbediende (schoenfabriek)	1	
	totaal	15	(14/19) 74%
schilder 27	schilder	20	(20/27) 74%
metaalbewerker 19	bankwerker	6	
	draaier	1	
	gereedsch. maker	1	
	revisiemonteur	2	
	constructie-tekenaar	1	
	opleiding bedrijfsscholen	8	
	totaal	19	100%
typist 2	ponstypist	1	
	schrijver	1	
	totaal	2	100%
(bank-)timmerman 9 (10 — 1)	timmerman	5	
	meubelmaker	2	
	stoffeerder	2	
	totaal	9	100%
udo-diploma 8	bacteriologisch analist	1	
	gediplomeerd ll.-analist	2	
	ll. aan uts	3	
	ll. aan hts	1	
	totaal	7	door differentiatie van de opleidingen na udo is percentageberekening hier onjuist, al rendeert het udo duidelijk.

1978. Samenwerking bij de controle van het hoortoestel

van de ouders en bij de mogelijkheden in het gezin. Ze hebben meestal meer succes, omdat ze van harte worden uitgevoerd. Bovendien hebben de ouders soms kostelijke vondsten, die voor andere vaders en moeders (en dus ook voor de hometrainers) van belang kunnen zijn'. (*Het Gehoorgestoorde Kind, 1966, nr. 3*) Dit citaat kan de indruk wekken dat ouders in van *Van Horen Zeggen* terugkomen als belangrijke samenwerkingspartners. Niets is minder waar. Opmerkelijk is dat hun rol vrijwel ontbreekt. In de laatste jaargangen worden ouders wel vaak genoemd, maar dan heten ze cliënten en worden niet opgevoerd als bijvoorbeeld ervaringsdeskundigen. Over samenwerking tussen professionals is meer geschreven. In de eerste nummers gaat dit voornamelijk over samenwerking tussen professionals binnen een school, later tussen onderwijs, zorg en andere diensten binnen de sector en het laatste decennium verschijnen er tal van artikelen waarin samenwerking met derden buiten de sector aan de orde komt. De ambulante begeleiding is een belangrijk thema.

Ambulante Begeleiding

Van Horen Zeggen drukt in 1982 een inleiding af van hoofdinspecteur van het Buitengewoon Onderwijs in algemene dienst, J. Huisman. In zijn presentatie op de jaarvergadering van de VEDON blikt hij vooruit op de toekomst van het 'buitengewoon' onderwijs. Hij schetst meerdere opties. In een ervan worden regionale centra gevormd. 'Het voordeel van een regionaal centrum is dat onderwijs, volksgezondheid en maatschappelijk werk samenwerken in het belang van het dove kind. Een nadeel van zo'n regionaal centrum kan zijn dat er een geweldig gevaar dreigt in competentiekwesties: wie is nu het belangrijkste in de behandeling? Een voordeel is dat je tot vrij sterke regionale spreiding kunt overgaan en dat je de hulp erg dicht bij huis kunt brengen.' De inspecteur heeft nog een andere optie. 'Een tweede mogelijkheid is, in mijn

ogen voor de korte termijn reëler, dat vanuit de scholen die we op dit moment hebben een veel frequenter plaatsings- en terugplaatsingsbeleid naar het regulier onderwijs wordt gevoerd dan op dit moment mogelijk is en voor mogelijk wordt gehouden. Als je voor dit uitgangspunt kiest om op die wijze te proberen tot de jaren negentig dove kinderen terug te plaatsen in de reguliere setting, dan denk ik dat begeleiding van specialisten enorm belangrijk en noodzakelijk is. Ik wil er direct bij vertellen dat vanuit mijn

optiek dit niet kan gebeuren door school-/ onderwijsbegeleidingsdiensten of door de landelijke centra, maar alleen door die instituten waar de kennis is opgebouwd. Ik bedoel hier heel nadrukkelijk de vijf bestaande instituten mee. Vanuit deze instituten moeten de impulsen komen om de leerkrachten in het regulier onderwijs te coachen en te vertellen: hoe ga ik met een kind om dat doof is.' In hetzelfde nummer pleit J. van Eijndhoven, directeur onderwijs en opvoeding in Sint-Michielsgestel, voor het starten van een experiment. (*Van Horen Zeggen, 1982, nr. 4*)

WEC

Op 1 augustus 2003 treedt de Wet op de Expertisecentra in werking. In hetzelfde jaar schrijft REC-manager J.P.J.M. Hagens een artikel hierover in *Van Horen Zeggen* onder de kop *Het REC start ... So what ...* Naar zijn mening moet het speciaal onderwijs veranderen van een gebouw naar een voorziening. 'Samenwerking met andere partijen is hierbij niet meer dan logisch. In de voorziening "speciaal onderwijs" vindt serviceverlening plaats aan de grote groep leerlingen in het regulier onderwijs (inclusief onderwijs) die daar ondersteund en begeleid worden door medewerkers. Het is een Expertisecentrum waar kennisuitwisseling en kennisontwikkeling plaatsvindt middels intervisie, supervisie, teamleren, in service training, expertiseoverdracht, etc. Ook is de speciale school de plaats voor het ontwikkelen en uittesten van nieuwe methodieken en methoden.' (*Van Horen Zeggen, 2003, nr. 2*)

Voordat de nieuwe wet in werking treedt, worden er echter al verschillende kanttekeningen bij geplaatst. Volgens Toon Kuijs, directeur van (V)SO-school De Trappenberg

1994. De laatste twee decennia is veel geschreven over de rol van de Ambulante Begeleiding

in Huizen, schetst Hagens een te positief beeld van de nieuwe wetgeving. In een interview zegt hij: 'Er zal niet of nauwelijks sprake zijn van concurrentievorming. De kinderen met een beperking die op een reguliere basisschool les volgen, zijn vaak op de vingers van één hand te tellen. Kunnen de ouders van deze kinderen het beleid van de hele school naar hun hand zetten? Ik denk het niet. Het is aan de school zelf om het beleid te bepalen. Concurrentie van andere aanbieders en druk van opdrachtgevers – de ouders – speelt daarbij lang niet zo'n prominente rol als Jos Hagens verwacht.' In hetzelfde interview waarschuwt Freke Bonder van de Koninklijke Effatha Guyot Groep voor bureaucrativering. 'Een mogelijke valkuil bij de verschil-

Karin Wilms, ambulante begeleider bij de Dienst AB-NHZ een aantal vragen voor. Ze reageren samen.

Wat was de aanleiding om samen te werken?

'De samenwerking is in 2007 van start gegaan vanuit het idee vooruit te willen lopen op de zorgplicht die scholen hebben. OBS de Dolfijn heeft gemeend zich te moeten richten op de groep leerlingen die problemen heeft in de spraak- en taalontwikkeling. Binnen de Dolfijn waren al leerlingen met deze problematiek aanwezig en de Professor van Gilseschool kampte met een wachtlijst. Daarnaast was de Professor van Gilseschool doordrongen van het feit dat meersporenbeleid in de vorm van speerpuntscholen én nevenvestigingen in de regio gewenst was. Omdat de Dolfijn leerlingen die daartoe de mogelijkheid hebben graag thuisnabij onderwijs aanbiedt, hebben we gemeend de handen ineen te moeten slaan. Een specialisatie op bovengenoemd terrein dus, wat echter niet inhoudt dat leerlingen met andere problematiek niet welkom zijn. Voor de Dolfijn is het bovendien een logische uitbreiding van de zorgbreedte. Onze aandacht voor bijvoorbeeld meer- en hoogbegaafdheid, de taalontwikkeling van onze leerlingen en de begeleiding van onze rugzakleerlingen was er al en wordt nu verder uitgebouwd. Tenslotte willen we graag op een pro-actieve wijze zelf invulling geven aan de vraagstelling rondom Passend Onderwijs.

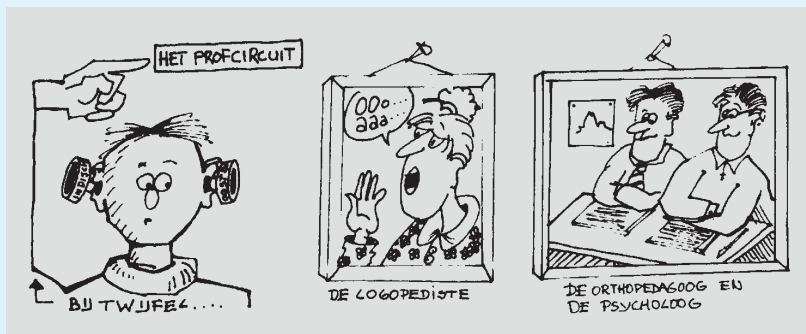
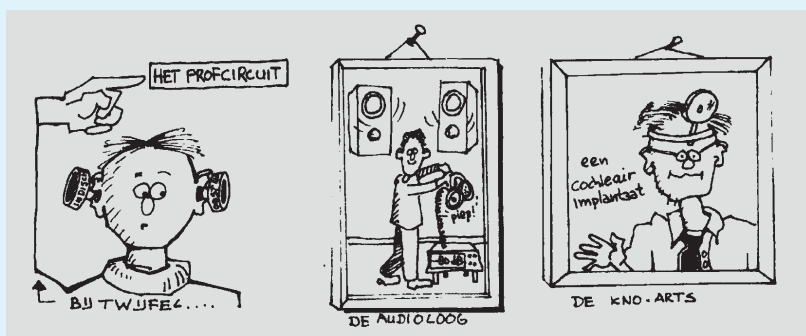
Momenteel hebben we vijf ESM-leerlingen verdeeld over de ouder-, midden- en bovenbouw. De ambitie is om minimaal twaalf van deze leerlingen op de Speerpuntschool te plaatsen. De geïndiceerde leerlingen worden verdeeld over de groepen in de onderbouw.'

Waarom zo'n intensieve manier van samenwerking?

'Er is gekozen voor een intensieve manier van samenwerken. Als het uitgangspunt een gezamenlijke verantwoordelijkheid is, moet hetgeen geboden wordt ook kwalitatief goed en van een hoog niveau zijn. Dit bereik je in onze gedeelde visie alleen maar als je daarbij expliciet gebruik maakt van elkaars expertise. Dat kan als je een multidisciplinaire werkwijze hanteert. In de samenwerking wordt kennis gedeeld.

Van een leerkracht die werkt met leerlingen op de Speerpuntschool vraagt dat een bepaalde attitude ten aanzien van de ESM-leerling. Het gaat hierbij om: observeren, met alle zintuigen kunnen kijken naar kinderen; reflecteren, bewust kijken naar en nadenken over eigen handelen; samenwerken met verschillende collega's, disciplines, ouders en kind; communiceren, sensitief reageren en afstemmen op de signalen van een ander.

Om deze attitude te ontwikkelen heeft een leerkracht kennis nodig van de problematiek van de ESM-leerling. Een intensieve samenwerking maakt het mogelijk om draagvlak

2002

lende organisatorische veranderingen die moeten worden doorgevoerd als gevolg van de vernieuwde wetgeving, is dat aanvankelijk vooral wordt ingezet op de bedrijfsmatige ontwikkeling. Het meest essentiële raakt dan wellicht tijdelijk op de achtergrond: het belang van het kind en de kwaliteit van het onderwijs.' (*Van Horen Zeggen*, 2003, nr. 2)

Speerpuntschool

De laatste jaren ontstaan er veel van vormen van samenwerking. Hiervan zijn tal van voorbeelden te vinden in het tijdschrift. Een intensieve vorm van samenwerking is te vinden in Haarlem. Sinds 2007 werken openbare basisschool de Dolfijn uit Haarlem en de Dienst Ambulante Begeleiding Noord-Holland Zuid cluster 2 intensief samen. *Van Horen Zeggen* legde Marianne Helversteijn, adjunct directeur en intern begeleider van de Dolfijn en

2006. Siméa-congres over 'Samen werken of samenwerken'

te creëren binnen het team. Wanneer er een gezamenlijk draagvlak is binnen het team kan er verandering ontstaan die het mogelijk maakt om kwalitatief hoogwaardig onderwijs te bieden.'

Hoe ziet de samenwerking eruit?

'Het project kent twee proceseigenaren, Frans Mollee van de Dienst Ambulante Begeleiding van de Professor van Gilse school en een van ons (Marianne Helversteijn van OBS de Dolfijn, red.). Er is structureel een ambulant begeleider (Dit is Karin Wilms, red.) actief binnen de Dolfijn. Zij zorgt ervoor dat er rondom de leerlingen en hun leerkracht een zo goed mogelijke hulpstructuur wordt gebouwd. Zij heeft een coördinerende taak in het multidisciplinaire werkverband samen met de Intern Begeleider van de Dolfijn. Ze helpt de leerkrachten bij het maken van handelingsplanning en onderhoudt met de intern begeleider de contacten met ouders. Bovendien is zij een belangrijke schakel waar het gaat om de vergroting van de expertise van de leerkracht. Dit gebeurt op individueel niveau met als uitgangspunt de onderwijsbehoefte die de leerling heeft. Expertise overdracht gebeurt tevens op team niveau. Ook verzorgt de ambulante begeleidingsdienst studiedagen. Verder wordt de logopedist van de dienst regelmatig bij de Speerpuntschool betrokken waar het gaat om de vroegsignalering van de ESM-leerlingen. Zij werkt nauw samen met de logopedist die voor een deel praktijk houdt op de school in een daarvoor goedgekeurde ruimte.'

Zijn er knelpunten die samenwerking lastig maken?

'Een zeer direct knelpunt is de papierwinkel waar je tegenaan blijft lopen als het gaat om het aanvragen van leerlinggebonden financiering en de aanvragen voor herindicatie. Daar komt dan nog bij dat na intensieve begeleiding een kind beter gaat presteren en wellicht niet meer in aanmerking komt voor herindicatie, dus geen extra begeleiding meer kan krijgen. Hetzelfde probleem doet zich voor als je als Speerpuntschool bij de eerste aanvraag voor leerlinggebonden financiering moet gaan aantonen dat er voldoende adequate hulp is geboden. Financieel knelpunt is het aanvragen van de indicatie of de herindicatie. Een psychologisch onderzoek aanvragen kost geld. Dit onderzoek is nodig voor de aanvraag van een indicatie. Hiervoor is echter geen extra geld. Doordat de

SAMENWERKING

ESM-expertise op de school groter is geworden, wordt er eerder en sneller gesignaleerd.

Een ander knelpunt is het aantal uren dat er beschikbaar is. De ambulant begeleider heeft bij een omvang van twaalf leerlingen, drie dagdelen beschikbaar. Op de Speerpuntschool zijn nu vijf leerlingen. Feitelijk heeft de ambulant begeleider anderhalve dagdeel om alles in te realiseren. Als je zo intensief met elkaar samenwerkt, vraagt dat meer tijd dan dat er wettelijk voor staat.'

Waarom is inclusief onderwijs belangrijk?

'Als wij willen dat ieder individu een gerespecteerd lid van onze samenleving kan zijn, zullen we dat vanaf het moment dat die samenleving buiten het gezin een grote rol gaat spelen moeten stimuleren. Het onderwijs kan daar een heel belangrijke bijdrage aan leveren. De algehele gedachte van integratie in plaats van segregatie is voor ons normaal en verweven in ons onderwijsaanbod. Daarbij houden we de omgang met verschillen nauwlettend in de gaten. De sociaal-maatschappelijke gedachte die achter inclusief onderwijs spreekt ons aan, waarbij we blij zijn een wijkgebonden aanbod te kunnen bieden.'

Hoe borg je expertise in de school?

'Dit vergt onderhoud. Dat betekent dat we leerkrachten alert houden middels het met regelmaat op de agenda zetten van het verloop van het project. Dit gebeurt in leerlingbesprekingen en klassenbezoeken van de IB-er en de AB-er. Leerkrachten worden geschoold en vervol-

2009. ESM onderzoek

'DIT BEREIK JE IN ONZE GEDEELDE VISIE ALLEEN MAAR ALS JE DAARBIJ EXPLICIET GEBRUIK MAAKT VAN ELKAARS EXPERTISE'

gens krijgt dat een vervolg in de praktijk via interventie ondersteund door SchoolVideo Interactie Begeleiding. Scholing gebeurt extern door het Seminarium voor Orthopedagogiek. Intern scholen we de leerkrachten in klassenmanagement en het communiceren met kinderen. Ons beleid toetsen we aan het Zorgplan van het Samenwerkingsverband Weer Samen Naar School en momenteel zijn we druk bezig met het opstellen van een actueel Zorgplan voor de eigen school. Tenslotte wordt dit alles geborgd door de praktijk van alle dag. Doordat leerkrachten continue te maken krijgen met ESM-leerlingen, blijven ze deskundig.'

Emancipatie

'Waar ik me aan erger is dat er mensen zijn die alleen naar het gehoor kijken, niet naar de sociale en emotionele ontwikkeling. Dat betekent dat ze zich niet echt bewust zijn van de ontwikkeling van de identiteit van een dove. Naar mijn mening spelen twee aspecten in de ontwikkeling van een doof iemand een zeer belangrijke rol: zelfvertrouwen, dat heeft met identiteit te maken en de communicatie met de buitenwereld. Dan gaat het onder andere over integratie.' Dit beweert de 22-jarige Jascha Blume. Hij is doof.

Jascha Blume kan en durft zijn mening naar voren te brengen. Het getuigt van emancipatie. Voor hem is een hulpverlener niet iemand die het allemaal weet en regisseur wordt over zijn leven. In het verleden was dat vaak anders leert 50 jaar *Van Horen Zeggen*. Maar hoever is de emancipatie van jongeren en ouders van kinderen met een beperking momenteel gevorderd? Hoe gaan hulpverlener en cliënt tegenwoordig met elkaar om? Is Jascha's pleidooi voor gelijkwaardigheid terecht?

Bijna vijftig jaar terug verschijnt in een van de eerste nummers van *Het Gehoorgestoorde Kind* een artikel van de hand van J. van der Sluys over de motoriek van dove kinderen. In het artikel haalt hij onder andere onderzoek van Long

'ONZE MENING HIEROVER IS ECHTER DAT HET EGOCENTRISME BIJ DE DOVE JONGEN GROTER IS DAN BIJ HET DOVE MEISJE'

aan. Hij schrijft: 'Long vindt dan verder van belang, dat als resultaat van zijn test naar voren gekomen is, dat de dove jongens werkelijk vaardiger zijn dan de dove meisjes. Long denkt dit toe te schrijven aan het feit, dat de school en het gezin het dove meisje met teveel zorg omringen vanwege haar gebrek en dat zij dus op deze manier minder gelegenheid krijgt haar bewegingsvaardigheid te oefenen als de dove jongen. Onze mening hierover is echter dat het egocentrisme bij de dove jongen groter is dan bij het dove meisje, waar deze karaktertrek wat verzacht wordt door de algemeen vrouwelijke eigenschappen die toch altijd minder in tegenstelling tot de mannelijke eigenschappen egocentrisch gericht zijn en meer op geven dan ontvangen.' (*Het Gehoorgestoorde Kind*, 1960, p. 140-141)

Wat de auteur beweert past in de tijdgeest van begin jaren zestig. Er werd *over* en niet *met* mensen met een beperking gesproken. Bovendien werden verschillende eigenschap-

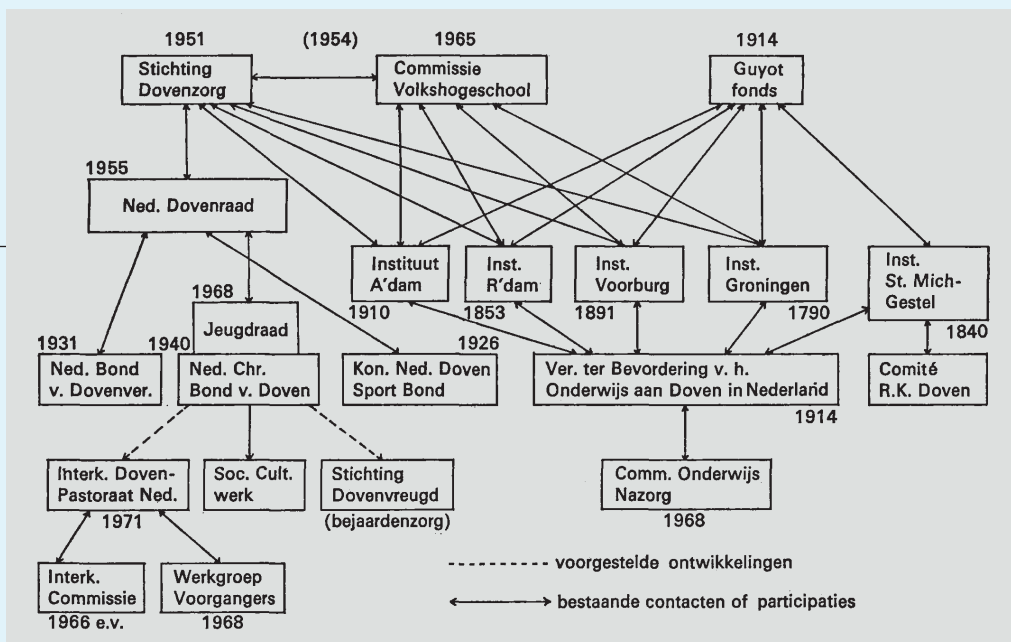

1963. Praktijkonderwijs

pen aan ze toegedicht waar we nu vraagtekens bij zetten. Hulpverleners hadden zagezegd het beste met hulpbehoevenden voor, bepaalden wat goed voor ze was en verlangden dankbaarheid daarvoor. In de eerste nummers van *Het Gehoorgestoorde Kind* zijn hiervan tal van voorbeelden te vinden. Andere visies waren er echter ook.

Emancipatiegolf

Dat de emancipatiegolf van eind jaren zestig ook de doovenwereld niet voorbij ging, blijkt uit de oprichting van

1972. Schema van organisaties en instellingen t.b.v. het vormingswerk onder doven

verschillende dovenverenigingen. Die bestonden daarvoor ook, maar minder in getal en veelal meer gericht op recreatie, sport en ontmoeting dan dat ze een emanciperende functie hadden. Begin jaren zeventig kwam daar verandering in. Steeds meer dovenverenigingen zagen het licht. Horenden voorzagen ze echter graag van advies. Zo valt in *Het Gehoorgestoorde Kind* in 1972 te lezen: 'De hulp van de horenden kan niet gemist worden, omdat zij vaak het intermediair moeten zijn om te vertolken wat in sociaal cultureel opzicht aan de orde is. De dovenbonden dragen in niet geringe mate bij tot emancipatie en ontwikkeling van de doven en zij zijn tot steun bij de maatschappelijke aanpassing van haar leden.' En: Dovenverenigingen moeten voor de toekomst vooral aandacht schenken aan het creatieve aspect van de permanente educatie, niet in eigen isolement, maar met hulp van horenden en als het moge-

OLYMPISCHE SPELEN VOOR HORENDEN EN VOOR DOVEN

A. van Uden pr.

Vergelijkbare uitslagen van Olympische Athletiek- en Zwemwedstrijden *)

ATHLETIEK :	Olympische Spelen Helsinki 1961	Olympische Spelen Rome 1960	% Verschil Doven en Horenden :
<i>Heren</i>	<i>Doven :</i>	<i>Horenden :</i>	
100 m. hardlopen	11.1 sec.	10.2 sec.	— 10%
200 m. hardlopen	22.8 sec.	20.5 sec.	— 9%
400 m. hardlopen	50.4 sec.	44.9 sec.	— 13%
800 m. hardlopen	1 min. 57.9 sec.	1 min. 46.3 sec.	— 10%
1500 m. hardlopen	4 min. 00.2 sec.	3 min. 35.6 sec.	— 11%
5000 m. hardlopen	15 min. 12.2 sec.	13 min. 43.4 sec.	— 10%

1963

lijk is in samenwerking met horende verenigingen.' (*Het Gehoorgestoorde Kind*, 1972, nr. 2)

Vanaf midden jaren zeventig is er meer aandacht voor emancipatie vanuit het perspectief van doven. Opvallend is dat in de discussie hierover andere doelgroepen nauwelijks aan het woord komen. In 1973 wordt geschreven: 'Emancipatie van doven is in het verleden sterk geremd door het gemis aan „mondigheid”, opgevat in de zin van zich onvoldoende oraal kunnen uitdrukken. We zien thans dat als resultaat van verbeterde onderwijs- en opvoedingsmethoden de emancipatie van de doven snel toeneemt. Evenwel, we mogen onze ogen er niet voor sluiten dat er nog veel „nood” is onder de doven: achteruitzetting, spot, vereenzaming, te weinig promotiekansen.' (*Het Gehoorgestoorde Kind*, 1973, nr. 2)

Empowerment

Een van de voorvechters van doven, Johan Wesemann, beoordeelt dit echter als volstrekt onvoldoende. Acht jaar later bespreekt *Van Horen Zeggen* zijn scriptie met de titel *Het eilandrijk van de doven*. Er staat: 'Ondanks de moderne opleiding verkeren nog vele doven in een positie van

Dovencultuur hoort als vak op het lesrooster van een dovenschool die kwaliteit wil leveren !

Dovencultuur is een verkapt vorm van maatschappijleer

1994. Lessen Dovencultuur

onbegrip, onmacht en vereenzaming. Het merendeel van de auditief gehandicapten blijkt goedhorende mensen niet te begrijpen. Na de schoolperiode hebben doven weinig kans om de relationele vorming met de horenden aan te gaan of in stand te houden. Een oud-onderwijzer van doven bemerkte op een in 1970 in Stockholm gehouden kongres op, dat een grote groep doven zeer moeilijke lezingen goed volgde, terwijl hij in Nederland met zeer intelligente doven via liplezen niet verder kon komen dan een oppervlakkig gesprek. Door deze en soortgelijke ervaringen wordt in de studie de vraag opgeroepen of de door deskundigen ingevoerde “orale methode” wel voldoende essentiële voorwaarden schept voor de volledige “integratie”. De meeste leerkrachten kennen de leefsituatie van volwassen doven niet. “De opvoeding van het dove kind moet in een veel breder kontekst bekeken worden”, aldus Wesemann. Met name moet gelet worden op “de sociale crises die zo’n kind moet doormaken bij zijn participatie in de wereld der horenden”. Duidelijk is dat ‘de opleiding voor doven nog volstrekt onvoldoende en on-af is voor hun sociale redzaamheid’ (Van Horen Zeggen, 1981, nr. 4)

Ruim 25 jaar later schiet het onderwijs volgens Wesemann op dit punt nog steeds tekort. Dit concludeert hij uit zijn onderzoek naar de positie van dove jongeren op de arbeidsmarkt. Hij schrijft in zijn rapport: ‘Zolang dove mensen zich klein houden, met hun doofheid als excuus, verandert er niets. Doven moeten dus af van deze typische Calimerohouding.’ En in een interview licht hij toe: ‘Ik vind dat jongeren zich bewust moeten worden van hun eigen kunnen en zelfstandiger de maatschappij in moeten treden. Hierbij kunnen dove mensen die zich bewezen hebben op de arbeidsmarkt als voorbeeld dienen. Hoe hebben deze men-

2006. In 2006 verschijnt 'Anders doof zijn' van Corrie Tijsseling

‘DIT VRAAGT VAN ORGANISATIES ZELFREFLECTIE, DE BEREIDHEID OM VAN CLIËNTEN TE LEREN EN ZO MIN MOGELIJK BUREAUCRATIE EN MANAGERS’

sen een plaats in de horende wereld veroverd en hoe weten ze zich in bijvoorbeeld het bedrijfsleven te redden met hun communicatieproblemen.’ Over de oorzaak van de passieve, onzelfstandige houding van veel jonge dove mensen laat Wesemann geen twijfel bestaan. ‘Dit heeft voor een belangrijk deel te maken met de structuur van de opleidingen.’ Scholen besteden naar zijn mening te weinig aandacht aan de door hem gesignaleerde knelpunten.’ (Van Horen Zeggen, 2007, nr. 1)

2000. De ouder wordt steeds meer benaderd als cliënt

Kloof

Soortgelijke conclusies trekt Jet Isarin uit haar onderzoek. Isarin is verbonden aan Pontem. Onder de titel *Doorgaan voor normaal* deed ze onderzoek onder dove en slechthorende jongeren. Desgevraagd zegt ze hierover: ‘Er zijn natuurlijk grote verschillen tussen jongeren. Wat mij onder de jongeren in het speciaal onderwijs opviel, was dat er bij velen heel weinig zelfbewustzijn was en daardoor een weinig kritische houding. Ik vond het schokkend hoeveel er door de jongeren voor lief werd genomen in het onderwijs. Veel slechthorende jongeren ontdekten bijvoorbeeld pas via mijn project dat er zoiets als een schrijftolk bestaat en dat zo’n tolk het leven voor hen een stuk prettiger en veel minder vermoeiend maakt. In het speciaal onderwijs werd niet geprotesteerd als docenten kinderachtige lesjes aanboden, onder de noemer dovencultuur en waren er zelfs slechthorende jongeren die zich nooit hadden gerealiseerd dat ze slechthorend waren. De kloof tussen speciaal onderwijs en de harde wereld daarna is denk ik nog steeds heel groot.’ Isarin probeert dit als volgt te verklaren: ‘Het heeft te maken met onderschatting die zichzelf in de loop van de jaren “bewijst”. Hoe minder je van leerlingen en mensen in het algemeen verwacht hoe minder ze zullen presteren. De jongeren pikken het omdat ze in een kleine wereld leven waarin ze elkaar en de docenten vaak al jaren kennen en ervan uitgaan dat de dingen nu eenmaal zijn zoals ze zijn. Ze hebben niet geleerd voor zichzelf op te komen. Ze wachten braaf en reflecteren niet; niet over zichzelf en niet over het onderwijs en wat ze daarvan verwachten.’ Ook Isarin zegt dat empowerment heel belangrijk is. ‘Dat zou al heel jong moeten beginnen! En empowerment begint met luisteren naar een cliënt. Door haar of zijn perspectief als uitgangspunt te nemen en van daaruit te kijken hoe je iemand kan begeleiden en ondersteunen. Je moet niet uitgaan van vaste beelden over wat deze kinderen, jongeren en hun ouders wel of niet kunnen, maar uitgaan van individuele kwaliteiten. Daarnaast moeten er mogelijkheden gecreëerd worden om lotgenoten of bondgenoten te ontmoeten en met hen van gedachten te wisselen over het leven met een functiebeperking. Ook zijn het stimuleren van zelfreflectie en het geven en ontvangen van kritiek belangrijk. Waar slechthorende jongeren veel last van hebben, is de dubbele tang van onderschatting en overschatting: er wordt te weinig verwacht en tegelijkertijd wordt overschat wat ze kunnen horen. Dus: creëer optimale mogelijkheden om informatietekorten aan te vullen en dat

2006. In 'Hoor hen' vertellen dove en slechthorende jongeren over hun eigen levenssituatie

geldt overigens ook voor kinderen en jongeren met ESM.' Volgens Isarin is de positie van cliënten de laatste jaren sterk verbeterd. Toch moet er volgens haar nog het nodige veranderen. Ze stelt: 'Wat je ziet, en dat speelt met name richting ouders, is dat, als zij zich niet houden aan adviezen er dan gesproken wordt van acceptatieproblematiek. Het probleem wordt zo bij de cliënt gelegd. In de plaats daarvan zou de vraag moeten zijn waarom het advies niet werkt: kennelijk past het niet in de situatie van de cliënt. Dit vraagt van organisaties zelfreflectie, de bereidheid om van cliënten te leren en zo min mogelijk bureaucratie en managers. Participatie staat hoog in het vaandel en dan gaat het eigenlijk altijd om de maatschappelijke participatie van cliënten als doel van onderwijs en hulpverlening. Maar, participatie begint al bij het eerste contact met een cliënt.'

Dialogo

Joke van Raalte heeft als moeder van een dochter met ESM en PDD-NOS al achttien jaar ervaring met hulpverleners. Ook was ze enige tijd betrokken bij de medezeggenschapsraad van het Ammancollege in Rotterdam en was ze lid van de cliëntenraad van Auris. 'Ik herinner me dat we in de begintijd met veel zorg en aandacht zijn omringd. Toen onze dochter naar de Bertha Muller School in Utrecht ging, was het contact goed. Wij zijn daar goed gehoord. In die tijd waren er geen handelingsplannen. Je kreeg soms wel lastig de vinger achter wat er gebeurde. Wij verwachtten meer inhoudelijke informatie en wilden met school samen afwegingen maken. De ene leerkracht accepteerde beter dat je hierover kritische vragen stelde dan de andere. De meesten waren van erg goede wil, maar er was niet altijd een dialoog.'

Joke van Raalte merkt op dat professionaliteit meer is dan het tonen van goede wil. 'Wij wilden weten wat er met onze dochter gebeurde en waarom.' Het handelingsplan bracht later enige verandering hierin 'Al heb ik me er altijd over verbaasd dat eerst het handelingsplan wordt opgesteld en dan pas een gesprek plaatsvindt met ouders. Ouders zijn

vanuit een andere invalshoek deskundig. Gebruik het opstellen van het plan als middel voor dialoog. Soms voelde het meer als verplichting. In die zin was er niet altijd sprake van gelijkwaardigheid.' Maar ook nu vult ze aan dat er grote verschillen waren tussen hulpverleners.

Van Raalte kwam min of meer toevallig in de cliëntenraad van Auris terecht. 'Ik vind het belangrijk dat ouders meedenken over het beleid van organisaties. Ik ben ervan overtuigd dat veel organisaties willen luisteren naar hun cliënten.' Tegelijkertijd

erkent ze dat regelgeving, procedures en protocollen dit flink kunnen frustreren. 'Al hebben wij daar geen vervelend gevoel over. Maar, wij hebben er ook veel tijd en energie in gestopt. Wij lazen veel, vroegen telkens door en zijn bekend met de wereld van de zorg. Als je minder gebekt bent, loopt het niet zo makkelijk. Als je bijvoorbeeld bij het aanvragen van een persoonsgebonden budget de goede taal spreekt kun je uiteindelijk beter zorg op maat voor je kind organiseren dan anderen. Dat is een schokkende ervaring.'

Verschillende keren laat Joke van Raalte het woord dialoog vallen. 'Ik vind het belangrijk dat je samen kijkt naar de situatie, ieder vanuit zijn of haar eigen deskundigheid. Hulpverleners moeten mijn inzichten serieus nemen, maar ook inbrengen wat zij ervan vinden en adviseren.

Dat hoeft niet altijd leuk te zijn, maar is wel relevant. We zijn pas een diagnostisch traject ingegaan op advies van een mentor in het VSO. We hadden er zelf nog geen behoefte aan gehad. Het bleek van groot belang, omdat een goede diagnose voorwaarde is voor vervolgstappen. Tegelijkertijd realiseer ik me dat het makkelijk praten is vanaf de zijlijn. Er zijn veel ouders die niet eens komen opdagen voor een oudergesprek en veel hulpverleners krijgen weinig tijd om uitgebreid met ouders te spreken. Het moet er vaak allemaal even bij. Maar de dialoog moet wel het doel zijn.' Anderhalf jaar terug verhuisde Joke van Raalte met haar gezin van Gouda naar Groningen. Een spannende tijd met ook veel veranderingen voor haar dochter. Ze besluit: 'Het is heel goed gelopen op de nieuwe school, de dr. J. de Graafschool in Groningen, dankzij een kanjer van een mentor. Zij leverde echt maatwerk en we waren echt een team.'

2007. Meer empowerment moet jongeren betere kansen geven op de arbeidsmarkt

Bewogen communicatie

Onderzoek heeft aangetoond dat autisme onder doven en slechthorenden vaker voorkomt dan onder horenden. De comorbiditeit van doofheid en autisme leidt tot specifieke problemen op het gebied van communicatie, diagnostiek en behandeling. Op de werkvloer en bij ouders speelt vooral de vraag naar de mogelijkheden en valkuilen op het gebied van gebaren en gebarentaal. De vraag naar de invloed van autisme op het verwerven, begrijpen en gebruiken van gebarentaal staat in dit boek centraal. Het antwoord op die vraag is gezocht in de internationale literatuur van de laatste drie decennia op het gebied van autisme, doofheid, gebarentaal en neurocognitief onderzoek. Hoewel geen onderzoek is gevonden waarin de relatie tussen doofheid, autisme en gebarentaal centraal staat, biedt de inventarisatie, zowel theoretisch als praktisch, belangrijke inzichten in de factoren die een rol spelen bij het slagen of mislukken van gebarentaalontwikkeling.

J. Isarin en R. Verpoorten,
Bewogen communicatie. Autisme en doofheid.
Kentalis-reeks, uitgeverij Acco
ISBN 978 90 334 7646 4

De vroegste geschiedenis van het dovenonderwijs in Europa

In 1760 begon priester Abbé Charles Michel de l'Épée in Parijs dove mensen te onderwijzen en richtte hij een school voor hen op. Hij was daarmee de eerste. Voordat hij met zijn klassikale onderwijs begon, waren dove mensen meestal van de samenleving afgesloten. De l'Épée maakte in zijn onderwijs gebruik van handgebaren en het eenhandige vingeralfabet. De invloed van De l'Épée kan als immens worden beschouwd, want er volgde een stormachtige ontwikkeling van

het internationale dovenonderwijs. Hij gaf openbare demonstratielessen en ook les aan horende personen uit diverse landen in Europa; deze richtten vervolgens dovenscholen in hun eigen land op.

Het werk dat De l'Épée en ook anderen gedaan hebben, heeft Henk Betten geïnspireerd om een overzicht van de ontstaansgeschiedenis van dovenscholen in Europa te maken. Een uitgebreide beschrijving van deze geschiedenis is zowel in het Nederlands als in het Engels te vinden op de website van de Koninklijke EffathaGuyot Viataal Groep: www.kentalis.nl dan klikken op 'Koninklijke EffathaGuyot Groep', daarna 'voor professionals', vervolgens 'Contact en Informatie' en tenslotte linksonder 'Geschiedenis'.

Kunstgebaren

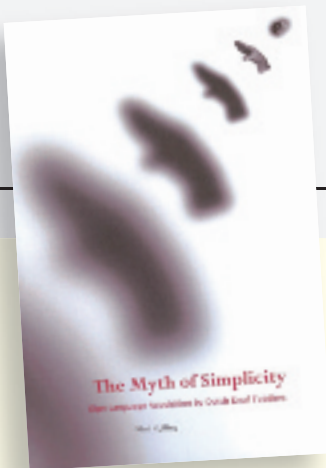
Het Rijksmuseum heeft, samen met het Nederlands Gebarencentrum, nieuwe gebaren vastgesteld in de Nederlandse Gebarentaal. Voor ongeveer 130 begrippen, die te maken hebben met musea en het kijken naar kunst, zijn deze gebaren vastgesteld. De gebaren worden geïntroduceerd bij de wintertentoonstelling IJspret van Hendrick Avercamp die van 20 november 2009 tot 15 februari 2010 in het Rijksmuseum te zien is. Van Avercamp is bekend dat hij niet kon spreken en aangenomen wordt dat hij doof was. Tijdens deze tentoonstelling start het Rijksmuseum met een speciaal programma voor dove en slechthorende mensen.

De nieuw vastgestelde gebaren vormen de basis voor het lesprogramma voor dove en slechthorende kinderen uit groep 7 en 8 van het basisonderwijs. Daarnaast is tijdens de tentoonstelling Hendrick Avercamp: IJspret, een rondleiding in de Nederlandse Gebarentaal te volgen, een voorstelling van het Handtheater te zien en zijn er familierondleidingen en kinderworkshops met gebarentolk. Ook is een aantal lezingen en evenementen tijdens deze tentoonstelling toegankelijk voor dove en slechthorende mensen.

Zie www.rijksmuseum.nl/kunstgebaren voor het totale programma.

De DVD met de 130 Kunstgebaren is te bestellen bij het Nederlands Gebarencentrum.

De Mythe van Eenvoud

Op 30 november verdedigde Dr. J.F.A. Hoiting aan de Universiteit van Groningen haar proefschrift "The Myth of Simplicity, Sign language acquisition by Dutch deaf toddlers".

De veronderstelde eenvoud van vroeg gebruik van de Nederlandse Gebarentaal (NGT) wordt door de auteur van

dit proefschrift krachtig ondermijnd. Nini Hoiting analyseerde gebarentaalontwikkeling in drie groepen dove kinderen, die NGT leren van hun dove of horende ouders of Nederlands met Gebaren (NmG) van horende ouders. Zij ontwikkelde maatstaven voor vocabulaire metingen en ontwierp in samenwerking met Amerikaanse onderzoekers een betekenisgebaseerd transcriptie-systeem voor gebarentalen. Kwantitatief zijn de vocabulaires van NGT ontwikkelende kinderen hoger dan die van NmG kinderen, waarbij kinderen van dove ouders de rijkste ontwikkeling vertonen. De morfo-syntactische onderzoeken vertonen soortgelijke ontwikkelingspatronen in de drie groepen. Complexe werkwoordconstructies stellen echter hoge eisen aan deze peuters tengevolge van het gelijktijdig verschijnende grammaticaal gebruik van blikrichting en gebarenruimte. Vergelijking van het taalaanbod door dove en horende ouders en peuterleidsters laat de voordelen zien van vroeg aanbod in een natuurlijke taal zoals NGT, boven dat van NmG.

J.F.A. Hoiting, The Myth of Simplicity
ISBN 978 90 367 4090 6

Veelzeggend

Kinderen met ernstige spraak- en/of taalmoeilijkheden (ESM) vertonen problemen in de ontwikkeling van hun moedertaal. De gevolgen hiervan zijn verstrekkend. Zij ondervinden naast de problemen in het gebruik van de taal en/of in het begrijpen van de ander, ook vaak problemen op het gebied van het leren in het algemeen, de leesvaardigheid, het gedrag, de sociaal-emotionele ontwikkeling, de conceptontwikkeling en de opvoedingsrelatie.

Het ESM-onderwijs richt zich op het herstel van communicatieve functies zodat de gevolgen van de stoornis worden geminimaliseerd. Waar kinderen met een normale ontwikkeling rond hun vierde levensjaar hun moedertaal al grotendeels beheersen, blijft deze basale beheersing voor kinderen met hardnekkige ESM in de hele periode van het primair onderwijs één van de belangrijkste aandachtspunten. De gevolgen voor het onderwijs en de specifieke competenties van de leerkracht die hiervoor nodig zijn, worden in dit pas verschenen boek beschreven. Daarnaast wordt een schets gegeven van projecten in het ESM-veld om de kwaliteit te waarborgen en te vergroten.

Dit boek is bedoeld voor iedereen in de onderwijspraktijk van leerlingen met ESM, zoals leerkrachten, intern begeleiders, ambulante begeleiders, remedial teachers, (ortho)pedagogen en psychologen. Tevens biedt dit boek achtergrondinformatie aan ouders.

M. van Weerdenburg, F. Bonder en C. Slofstra-Bremer, Veelzeggend. Speciaal onderwijs aan kinderen met ernstige spraak- en/of taalmoeilijkheden. De praktijk ontrafeld.

Uitgeverij Acco
ISBN 978 90 334 7664 8

Siméa congres over de kunst van lezen en schrijven

Lezen en schrijven is een hele kunst. Een kunst die veel plezier kan geven, maar ook onmisbaar is bij het kunnen functioneren in onze geletterde maatschappij. Functionele geletterdheid is dynamisch: tijd en context zijn van invloed op de reikwijdte van het begrip functionele geletterdheid.

Hoe interpreteer je een verkeersbord correct? Hoe haal je informatie uit kranten en verhalen? Hoe gebruik je een sollicitatieformulier? Hoe lees je gebruiksaanwijzingen en bijsluiters? Het invullen van een cheque, het bepalen van de prijs bij boodschappen: allemaal voorbeelden van functionele geletterdheid. Stuk voor stuk vaardigheden die je nodig hebt om aan onze samenleving te kunnen deelnemen. Want in onze samenleving bepalen kennis en informatie steeds meer het sociale, politieke en economisch verkeer. Geletterd zijn maakt het mogelijk om kennis en informatie te gebruiken en vergroot de mogelijkheden tot zelfontplooiing en de kansen op werk.

Tijdens het Siméa congres op 15 & 16 april 2010 worden recente inzichten en ontwikkelingen op het gebied van functionele geletterdheid met elkaar gedeeld.

De bijgesloten DVD bevat vijftig jaargangen Van Horen Zeggen

Van Horen Zeggen is het vaktijdschrift voor de sector onderwijs en zorg voor mensen met een auditieve of communicatieve beperking. Siméa en FENAC zijn eigenaar van het tijdschrift. Siméa is de brancheorganisatie van cluster 2-scholen en de vereniging van individuele professionals in de sector. De FENAC vertegenwoordigt alle audiologische centra in Nederland.

Vijftig jaar geleden heette het tijdschrift 'Het gehoorgestoorde kind' en verenigde de expertise van dovenscholen en -instituten en scholen voor slechthorenden. In 2001 is de FENAC mede-eigenaar geworden van het tijdschrift en hebben professionals op de audiologische centra ook een platform om hun expertise met elkaar te delen.

Tot de oprichting van de vereniging Siméa in 2002 functioneerden de vereniging voor dovenonderwijs (VEDON) en die voor onderwijs aan slechthorenden en kinderen met spraaktaalproblemen (VeBOSS) als aparte brancheorganisaties. Vanaf het eerste verschijnen van het tijdschrift echter is de expertisedeling over de grenzen van de doelgroepexpertise gegaan. Van Horen Zeggen is jarenlang de enige activiteit geweest die in deze zin grensoverschrijdend was.

Vijftig jaar delen van kennis, uitwisselen van ervaringen en contact houden met elkaar. Deze DVD van Van Horen Zeggen neemt u mee terug in de tijd en biedt u de mogelijkheid de kennis van nu in haar historisch perspectief te plaatsen. Vijftig jaar kennis en ervaring staan nu geheel tot uw beschikking.

Gebruik DVD

Er zijn verschillende manieren om de kennis, die u nodig heeft of interessant vindt, te zoeken. De jubileumuitgave van het tijdschrift stelt een aantal thema's aan de orde en verwijst daarbij naar teksten uit de vijftig jaargangen. Wij nodigen u uit om met onze suggesties op zoek te gaan naar informatie.

Een andere manier is om de zoekfunctie te gebruiken. Ieder thema of begrip kan ingevuld worden en u krijgt vervolgens een overzicht van de artikelen of andere bijdragen uit het tijdschrift waar het thema of begrip in is genoemd.

De DVD start zichzelf en als u de instructies op het scherm volgt leest u welke stappen u moet nemen om de DVD te gebruiken. Na het opstarten van het programma treft u op het scherm een 'help'-knop aan met een duidelijke instructie. Hetzelfde 'help'-bestand vindt u als leesbestand in de hoofdmap van de DVD.

11 december 2009

Van Horen Zeggen
Postbus 222
3500 AE Utrecht
vanhorenzeggen@audcom.nl

VHZ COLOFON

Van Horen Zeggen is een uitgave van de Vereniging Siméa, belangenbehartiger namens personen en instellingen voor communicatief beperkten, slechthorenden en doven en de FENAC, Federatie Nederlandse Audiologische Centra.

- **Hoofdredactie** Marjan Bruins
- **Eindredactie** Frans Mollee
- **Redactie** Cora Blad, Mirjam Blumenthal, John van Daal, Willem Geurts, Harry Knoors, Peter van Veen, Bernadette Vermeij

• Redactie-adres en Administratie Van Horen Zeggen

Bureau AudCom, Postbus 222, 3500 AE Utrecht,
Tel. 030 276 99 02 Fax 030 271 28 92
E-mail vanhorenzeggen@audcom.nl
(wijzigingen uitsluitend schriftelijk doorgeven)

- **Fotografie** Harry Op den Kamp
- **Vormgeving** Sagittarius Ontwerpen, Gouda
- **Drukwerk** UnitedGraphics, Zoetermeer BV

• Vereniging Siméa

- Dhr. R.A. Boerman, voorzitter
- Dhr. F.P.M. Saan
- Dhr. R. van Dijk
- Mw. B. Gerritsen
- Mw. C. Tetteroo
- Mw. S.A. van Vliet-Voordouw.
giro 3554500 t.n.v. penningmeester Siméa te Utrecht
www.simea.nl

• FENAC Federatie Nederlandse Audiologische Centra

- Dhr. G.J.M. de Cock, voorzitter
- Dhr. J. Taalman, penningmeester
- Mw. J. Schapink, secretaris
- Mw. J.F.M. Dorjee-Albersen, bestuurslid
- Mw. S. Zwakkenberg, bestuurslid
www.fenac.nl

• Ambtelijk secretariaat en ledenadministratie Siméa en FENAC

Bureau AudCom, Postbus 222, 3500 AE Utrecht
Tel. 030 276 99 02 Fax 030 271 28 92
Teksttel. 030 273 04 59

Bezoekadres: Chr. Krammalaan 8-10, Utrecht

- **Kopij aanleveren** 24 februari, 7 april, 9 juni, 1 september, 6 oktober, 8 december.
Kopij kan worden ingediend conform de auteursrichtlijnen. Deze zijn opvraagbaar bij de redactie. Op de eerstvolgende redactievergadering zal worden besloten of en wanneer de kopij zal worden gepubliceerd.
- **Versijningsfrequentie** 6 x per jaar
- **Abonnementsprijs** € 25,50 per jaar
Losse nummers € 8,-
(exclusief verzendkosten voor abonnees in het buitenland) Indien u vóór 1 november van het lopende jaar uw abonnement niet hebt opgezegd, wordt dit automatisch met een jaar verlengd.

Wilt u een artikel voor Van Horen Zeggen insturen?

Vraag dan de uitgebreide auteursrichtlijnen aan via vanhorenzeggen@audcom.nl of kijk op www.simea.nl.

Phonak feliciteert
Van Horen Zeggen met haar
50e verjaardag!

iSense

Bewezen FM-technologie voor
betere prestaties op school.

iSense is speciaal ontworpen voor kinderen die moeite hebben om goed te horen in rumoer. Samen met Van Horen Zeggen heeft zij als doel de beste mogelijke ondersteuning te bieden voor auditief en communicatief beperkten, ieder op haar eigen manier. Phonak feliciteert Van Horen Zeggen met het feit dat ze al 50 jaar op professionele wijze ouders en professionals informeert.

www.isense.phonak.nl

PHONAK

life is on

